

DTÖ HUKUKU UYGULAMASINDA AYRIMCILIK YAPMAMA İLKESİ

The principle of Nondiscrimination in WTO Law

Talat KAYA*

ÖZET

Uluslararası alanda çok taraflı ticaret sisteminin hukuki temeli 1994 yılında imzalanan Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Anlaşması¹ ve ekinde yer

---

* Dış Ticaret Müsteşarlığı, Emek/ Ankara (kayat@dtm.gov.tr), (Tel: 204 79 21). Bu çalışmadaki görüşler ve fikirler yazarın şahsi görüşleri olup Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın resmi görüşü niteliği taşımaz. Bu makalenin yazımı sırasında bilgi ve kaynak açısından yardımlarını esirgemeyen DTÖ Hukuku Danışma Merkezi (The Advisory Centre on WTO Law-ACWL) avukatları ve çalışanları ile makaleyi gözden geçiren DTÖ Kurallar Bölümü Hukuk Müşaviri Müslüm Yılmaz'a teşekkürü bir borç bilirim.

¹ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın "Milletlerarası Andlaşmaları Uygun Bulma" başlıklı 90. maddesi uluslararası hukuka uygun bir biçimde hak ve yükümlülükler doğuran, bunları değiştiren ya da sona erdiren yazılı irade uyuşmalarını "Andlaşma" kavramı ile ifade etmektedir. Söz konusu irade uyuşmaları genel olarak belirtmek istendiği zaman çoğunlukla "Andlaşma" veya "Antlaşma" terimleri kullanılmakla beraber, uygulamada uluslararası irade uyuşmaları için farklı terimler de kullanılmaktadır. Bu çerçevede örneğin Türkiye'nin DTÖ'ye katılımına yönelik olarak 25 Şubat 1995 tarih ve 22213 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Bakanlar Kurulu

alan Anlaşmalar (DTÖ Anlaşmaları) tarafından belirlenmektedir. DTÖ, 1947 yılında geçici olarak uygulamaya konulan ve 1994 yılına kadar uygulanan Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nın (GATT 1947) yerini almıştır. Bununla birlikte, DTÖ Anlaşması, GATT 1947 hükümlerini yürürlükten kaldırmamış, tam tersine 1947 sonrasında yapılan müzakere turları ile kaydedilen gelişmeleri de içerecek şekilde, GATT 1994 altında bünyesine katmıştır. DTÖ Anlaşması'nın yürürlüğe girmesi ile birlikte dünya ticareti, DTÖ şemsiyesi altında yer verilen ve yaklaşık 60 anlaşma, ek, mutabakat ve karardan oluşan hukuki bir zemin üstünde şekillenmiştir.

Söz konusu hukuki yapının temel yapıtaşını ise Ayrımcılık Yapmama İlkesi oluşturmaktadır. En Çok Kayrılan Ülke ve Ulusal Muamele kurallarından oluşan bu ilkenin tanımı ve uygulaması basit gibi gözükmeyle beraber, uygulamanın bu ölçüde basit olmadığı Panel ve Temyiz Organı raporları incelendiğinde açıkça görülmektedir. Diğer yandan, söz konusu kurallardan sapmaya olanak sağlayan istisna kurallarının varlığı uygulamayı daha da güçleştirmektedir.

Bu çerçevede, DTÖ'ye 26 Mart 1995 tarihinde üye olan Türkiye açısından Ayrımcılık Yapmama İlkesi'nin DTÖ hukukundaki uygulamasının anlaşılması gerek dış ticarete ilişkin mevzuatın hazırlanması ve gerekse Türkiye'nin taraf olabileceği muhtemel bir panelde haklarımızın savunulması açısından önem taşımaktadır.

Kararı'nda "Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması" ifadesi kullanılmıştır. Benzer şekilde, "Gümrük Tarifeleri Ticaret Anlaşması'na Ekli Torquay Protokolü'nün onaylanmasına dair 31.12.1953 tarih ve 6202 sayılı Kanun'da da "Anlaşma" kavramı kullanılmıştır. Aynı şekilde, ülkemizin imzaladığı serbest ticaret anlaşmaları (STA) için de "Anlaşma" teriminin kullanıldığı görülmektedir. Bu kapsamda örneğin, 30.01. 2003 tarih ve 4801 sayılı "Türkiye Cumhuriyeti ile Hırvatistan Cumhuriyeti Arasında Serbest Ticaret Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun'da "Anlaşma" terimine yer verilmiştir. Bu çalışmada genel anlamda uluslararası irade uyumları için "Antlaşma" terimi tercih edilecekken, DTÖ, GATT ve STA'lara ilişkin kullanımlarda Resmi Gazete'de yer veriliş şekillerine uygun olarak "Anlaşma" terimi kullanılacaktır. Benzer yönde kullanım için Bkz. Pazarıcı H., Uluslararası Hukuk, Gözden Geçirilmiş 6. Bası, Turhan Kitapevi, Ankara, 2008, s. 319-328.

Anahtar Sözcükler: DTÖ Hukuku, Ayrımcılık Yapmama İlkesi, En Çok Kayrılan Ülke Kuralı, Ulusal Muamele Kuralı

ABSTRACT

The legal basis of the multilateral trading system in the international arena is determined by the Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization (WTO) and its Annex Agreements (The WTO Agreements). The WTO superseded the General Agreement on Tariffs and Trade (GATT 1947), which had been put into place provisionally, but applied until 1994. Nevertheless, provisions of the 1947 GATT agreement were not revoked by the WTO Agreement; on the contrary, together with the developments made during the negotiation rounds made after 1947, they were incorporated into the 1994 WTO Agreements. With the entry into force of the WTO Agreement, world trade has been shaped on a legal basis, consisting of about 60 agreements, annexes, understandings and decisions provided under the WTO umbrella.

The principle of nondiscrimination forms the basis of this legal structure. Although the definition and application of this principle, which is composed of the Most Favored Nation (MFN) and National Treatment rules, seems simple, the complexity of the implementation is realized apparently when the Panel and Appellate Body reports are examined. In addition, existence of the exceptions, leading to deviation from these rules, makes the implementation more complex.

In this regard, understanding the application of the non-discrimination principle in WTO law is crucial for Turkey, which joined the WTO on 26 March 1995, when preparing its legislation on foreign trade and defending its rights in a possible panel.

Keywords: WTO Law, Non-discrimination Principle, Most Favoured Nation (MFN) Rule, National Treatment Rule

I. GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan politik, ekonomik ve mali sistem içerisinde, uluslararası ticaret alanında meydana gelen en önemli gelişme 1947 yılında imzalanan Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'dır² (GATT 1947).³ GATT 1947 esasen Bretton Woods kurumlarından birisi olarak öngörülen Uluslararası Ticaret Örgütü'nü (International Trade Organization (ITO)) kuran Antlaşmanın yürürlüğe girmesine kadar geçici olarak uygulanmaya konmuştur. Ancak ITO'nun kurulamaması üzerine 1947-1994 yılları arasında uzunca sayılabilecek bir dönemde uygulanmış ve dünya ticaretinde genel kabul gören bir çerçeve oluşturmuştur. 1994 yılında imzalanan Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Anlaşması⁴ ve ekinde yer alan Anlaşmalar (DTÖ Anlaşmaları) ise, GATT 1947'nin üstlenmiş olduğu rolü sürekli ve yaptırım gücü ile desteklenmiş hukuksal bir platforma taşımıştır.

Diğer yandan, DTÖ Anlaşması, GATT 1947 hükümlerini ve uygulanmasını yürürlükten kaldırmamış, tam tersine, GATT 1947 sonrası dönemde üye devletlerin "Round" olarak bilinen müzakere turları sonrasında üzerinde uzlaştıkları gelişmeleri de içerecek şekilde anılan hükümleri GATT 1994 altında bünyesine katmıştır.⁵ DTÖ Anlaşması'nın yürürlüğe girmesi ile birlikte dünya ticareti, GATT 1994'e ilave olarak,

---

² The General Agreement On Tariffs And Trade (GATT 1947) http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gatt47_01_e.htm; son erişim tarihi, 30 Haziran 2009.

³ Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM), Bölgeselleşme ve Çok Yanlı Ticaret Sistemi Çelişkisi, Dünya da ve Türkiye'de Ekonomik Gelişmeler Dergisi, Sayı 7, 2001, <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/KonjokturIzlemeDb/bolgesel.doc>, son erişim tarihi 6 Kasım 2008.

⁴ Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization (DTÖ Anlaşması); http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/04-wto_e.htm, son erişim tarihi 1 Temmuz 2009.

⁵ DTÖ Anlaşması m.XVI:1; GATT 1994 m. 1 (b) (iv); Cottier T., Oesch M., International Trade Regulation Law and Policy in the WTO The European Union and Switzerland; Cameron May Ltd. London; 2005, s. 68 (Cottier/Oesch); Yılmaz M., Dünya Ticaret Örgütü Kuralları Açısından Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbir Soruşturması, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yayını, 2005, s. 4.

DTÖ şemsiyesi altında yer verilen ve yaklaşık 60 anlaşma, ek, mutabakat ve karardan oluşan hukuki bir zemin üstünde şekillenmiştir.⁶

Söz konusu hukuki yapının güvencesini ise, 60 anlaşma, ek, mutabakat ve karardan biri olarak sevk edilmiş olan Anlaşmazlıkların Halli Kural ve Usulleri Hakkındaki Mutabakat Metni⁷ (AHMM) oluşturmaktadır. AHMM kapsamında, DTÖ üyesi ülkelerin haklarını Panel ve Temyiz Organı önünde aramasına olanak sağlanmıştır. Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması (AHM) olarak bilenen bu mekanizma anlaşmazlıkların çözümü yolunda bugüne kadar büyük bir başarı göstermiştir. Hatta uluslararası hukukta uygulanma potansiyeli açısından DTÖ yargısından daha başarılı bir yargılama sürecinin oluşmadığı ileri sürülmektedir.⁸

DTÖ Anlaşmaları ile kurulan ve AHM ile güvence altına alınan bu hukuk sisteminin temel yapıtaşı Ayrımcılık Yapmama İlkesi'dir (Non-discrimination Principle). Ayrımcılık Yapmama İlkesi'nin iki önemli sacayağını ise En Çok Kayrılan Ülke (Most-Favoured-Nation- MFN) ve Ulusal Muamele (National Treatment) kuralları⁹ oluşturmaktadır. Anılan bu kurallara temel DTÖ Anlaşmalarının hepsinde yer verilmesi üye ülkelerin ayrımcılık yapmama ilkesine verdikleri önemi göstermektedir.¹⁰

En Çok Kayrılan Ülke kuralı en basit anlatımla, DTÖ üyesi ülkelerin diğer DTÖ üyesi ülkelere gelen mal ve hizmetlere ilişkin

⁶ World Trade Organization, Understanding the WTO, Fourth Edition, 2008, s.23.

⁷ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes; http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dsu_e.htm, son erişim tarihi 1 Temmuz 2009.

⁸ Bossche P.V., The Law and Policy of the World Trade Organization, Cambridge University Press, 2005, s. 173; Matsushita M., Schoenbaum T.J., Mavroidis P. C., The World Trade Organization Law, Practice and Policy; Oxford University Press 2003, s.18 (Matsushita/Schoenbaum/Mavroidis); Trebilcock M. J., Howse R., The Regulation of international Trade 2. Ed. Routledge; 2001; s. 94 (Trebilcock/Howse).

⁹ En Çok Kayrılan Ülke ve Ulusal Muamele Kuralları, En Çok Kayrılan Ülke ve Ulusal Muamele İlkeleri olarak da adlandırılmakla beraber, bu çalışmada kural ifadesi tercih edilecektir.

¹⁰ GATT m.I ve III, General Agreement on Trade in Services (GATS) m. II ve XVII; The Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS) m. 3 ve 4.

uygulamalarında ayrımcılık yapmamalarını öngörürken, Ulusal Muamele kuralı yabancı ürün ve hizmetlerin iç pazara girmeleri sonrasında benzer yerli ürün ve hizmetlere oranla ayrımcı muameleye tabi tutulmalarını yasaklamaktadır. En Çok Kayrılan Ülke ve Ulusal Muamele kurallarının basit olarak ifade edilen bu tanımlarına karşılık, anılan kuralların uygulamalarının bu kadar basit olduğunu söylemek güçtür.¹¹ AHM çerçevesinde bahis konusu kuralların anlaşmazlık konusu olduğu Panel sayısının çokluğu uygulamadaki sıkıntının açık göstergesidir.¹²

Öte yandan, DTÖ Hukuku'nda En Çok Kayrılan Ülke ve Ulusal Muamele kurallarından sapmaya olanak sağlayan birtakım istisna kurallarına sıklıkla başvurulması, ayrımcılık yapmama ilkesinin esas kural olmaktan çıkarak istisna kuralı şekline dönüştüğü eleştirilerine yol açmıştır.¹³ Özellikle, GATT m.XXIV, Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (General Agreement on Trade in Services- GATS) m.V ve 1971 tarihli Yetki Hükümü'ne (Enabling Clause)¹⁴ dayanılarak yapılan bölgesel ticaret antlaşmaları (BTA) ile yine Yetki Hükümü'ne dayanılarak gelişmiş ülkeler tarafından gelişmekte olan ülkelere tavizli pazara giriş olanakları sağlayan Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi (GTS) gibi tek taraflı ticaret düzenlemeleri Ayrımcılık Yapmama İlkesi'nden ciddi sapmalara neden olmuştur. Ayrıca, uygulamada sıklıkla başvuru alan anti-damping ve korunma önlemleri gibi ticari korunma araçları ile başta GATT 1994'ün XX ve XXI. maddeleri olmak üzere DTÖ Anlaşmalarının birçoğunda var

---

¹¹ Rossler F., *Diverging Domestic Policies and Multilateral Trade Integration, The Legal Structure, Functions & Limits of the World Trade Order, A Collection of Essays*, Cameron May Ltd., 2000, 6. Bölüm.

¹² DTÖ Hukukunda Panel kavramı hem dava anlamında, hem de yargılamayı yapan heyet anlamında kullanılmaktadır.

¹³ Sutherland P., Bhagwati J., Botchwey K., FitzGerald N., Hamada K., Jackson J.H., Lafrer C., Montbrial T., *The Future of the WTO: Addressing Institutional Challenges in the New Millennium, Report by the Consultative Board to the Director-General Supachai Panitchpakdi, World Trade Organization, 2004, (Sutherland Report)*, s. 19.

¹⁴ *Differential and More Favorable Treatment Reciprocity and Fuller Participation of Developing Countries, Decision of 28 November 1979 (L/4903)*, http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/enabling_e.pdf son erişim tarihi 05 Kasım 2008.

olan genel istisna kuralları Ayrımcılık Yapmama İlkesi'nden sapmaya olanak sağlayan diğer kurallardır.

Ayrımcılık Yapmama İlkesi'nden sapmaya olanak sağlayan kurallarının varlığı ve bu kurallara sıklıkla başvurulduğu bir vakıa olmakla beraber, bu husus En Çok Kayrılan Ülke ve Ulusal Muamele kurallarının DTÖ hukuk sisteminin temel yapıtaşını oluşturduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Zira, DTÖ üyesi ülkelerin tümünün birbiri ile BTA yapmalarının imkansızlığı ve diğer istisna kurallarına ancak ilgili antlaşma hükümlerinde yer alan haklı gerekçeler ile başvurulması zorunluluğu, dünya ticaretinin büyük bölümünü Ayrımcılık Yapmama İlkesi etrafında gerçekleşmesine olanak sağlamaktadır.¹⁵

Ayrıca, Ayrımcılık Yapmama İlkesi'nden sapmaya olanak sağlayan kuralların anlaşılması, sınırlarının ve uygulama şartlarının tespit edilmesi; öncelikle esas kuralın doğru olarak anlaşılmasına bağlıdır. Bununla birlikte, bahis konusu istisna kuralların her birinin üstünde kitaplar yazılacak kadar geniş konular olması nedeniyle bu çalışmada bu kurallar açıklanmayacak, Ayrımcılık Yapmama İlkesi ile olan ilişkilerinin belirtilmesi ile yetinilecektir.

Bu çerçevede çalışmada, Ayrımcılık Yapmama İlkesi'nin iki önemli sacayağı olan En Çok Kayrılan Ülke ve Ulusal Muamele kuralları paneller ve Temyiz Organı'nın vermiş olduğu kararlar ile bu alandaki doktrin görüşleri etrafında incelenmeye çalışılacaktır.¹⁶ Ayrıca, Ayrımcılık Yapmama İlkesi'nin GATS ve TRIPS altındaki uygulamalarının birtakım farklılıklar içermesine rağmen, ilkenin öz olarak aynı olması, anlatım kolaylığı ve basitliğinin sağlanması gerekçeleri ile incelemede temel olarak GATT 1994 esas alınacaktır.¹⁷

---

¹⁵ Sutherland Report, s. 19.

¹⁶ Çalışmada GATT 1947 döneminde kurulan paneller ile DTÖ döneminde kurulan panelleri ayırt etmek için GATT 1947 dönemindeki paneller GATT Paneli, DTÖ dönemindeki paneller ise sadece Panel olarak ifade edilecektir. Temyiz Organı ise, DTÖ Anlaşması sonrasında kurulduğu için tüm Temyiz Organı raporları DTÖ dönemine ilişkindir.

¹⁷ Çalışmanın bundan sonraki bölümünde GATT 1994; GATT olarak adlandırılacaktır.

Bu kapsamda incelemenin ilk bölümünde En Çok Kayrılan Ülke Kuralı, ikinci bölümünde ise, Ulusal Muamele kuralı açıklanacaktır. Her bir bölüm ele alınan kuralın yapısına göre alt başlıklara ayrılacaktır. Çalışmanın sonuç bölümünde ise Ayrımcılık Yapmama İlkesi'nin ülkemiz dış ticaret uygulamaları açısından önemine değinilecektir.

II. EN ÇOK KAYRILAN ÜLKE KURALI

A. Genel

Genel En Çok Kayrılan Ülke Muamelesi başlıklı GATT m.I'in ilk paragrafı;

“İthalat veya ihracat üzerine ya da ithalat veya ihracatla ilişkili olarak veyahut ithalat veya ihracat ödemelerine yönelik uluslararası transferler üzerine konan gümrük vergileri ve eş etkili her türlü vergi ve ücret, ve söz konusu vergi ve ücretlerin toplanması metodu, ve ithalat ve ihracatla ilgili tüm kural ve formaliteler, ve III maddenin 2 ve 4. paragrafları ile atıf yapılan tüm hususlarla ilgili olarak, akit taraflardan birisi tarafından herhangi bir ülke kaynaklı ya da herhangi bir ülkeye yönelen herhangi bir ürününe sağlanan herhangi bir avantaj, iltimas, ayrımcılık ya da muafiyet akit taraflar kaynaklı ya da akit taraflara yönelen tüm benzer ürünlere derhal ve şartsız olarak sağlanmak zorundadır.”¹⁸

hükmünü içermektedir.¹⁹

¹⁸ Söz konusu tercüme gayri resmi bir tercüme olup, maddenin resmi İngilizce metni şu şekildedir :

With respect to customs duties and charges of any kind imposed on or in connection with importation or exportation or imposed on the international transfer of payments for imports or exports, and with respect to the method of levying such duties and charges, and with respect to all rules and formalities in connection with importation and exportation, and with respect to all matters referred to in paragraphs 2 and 4 of Article III,* any advantage, favour, privilege or immunity granted by any contracting party to any product originating in or destined for any other country shall be accorded immediately and unconditionally to the like product originating in or destined for the territories of all other contracting parties.

¹⁹ I. maddenin 2, 3 ve 4. fıkraları kolonyal dönemden kalan ayrımcılıklar ve söz konusu ayrımcılıkların belirli şartlar çerçevesinde devamını düzenlemektedir. GATT 1947 müzakereleri zamanında özel bir önemi haiz bu hususların etkisini yitirmeleri nedeniyle inceleme kapsamı dışında tutulacaktır.

GATT m.I hükmü en basit hali ile DTÖ üyesi ülkelerden kaynaklanan ya da DTÖ üyesi ülkelere yönelen benzer ürünler (*like products*) arasında her türlü ayrımcılığı yasaklanmaktadır. Diğer bir ifade ile, En Çok Kayrılan Ülke kuralı, GATT m.I:1 kapsamına giren konularda DTÖ üyesi ülkeler kaynaklı ürünlerin ithalatı ve ihracatı ile ilgili olarak eşit fırsatların yaratılmasını amaçlamaktadır.²⁰

Bununla beraber, madde hükmünün ele alınış biçimi ve kullanılan terimler yoruma ihtiyaç duyan birtakım hususları beraberinde getirmiştir. Bu hususları i) hükmün kapsamı, ii) avantaj, iltimas, ayrıcalık ya da muafiyetten ne anlaşılması gerektiği, iii) benzer ürün kavramına nelerin dahil olduğu ve iv) derhal ve şartsız ifadesinin nasıl yorumlanacağı şeklinde özetlemek mümkündür.

B. En Çok Kayrılan Ülke Kuralının Kapsamı

GATT m.I hükmüne göre En Çok Kayrılan Ülke kuralı şu konuları kapsamaktadır:

- İthalat veya ihracat üzerine ya da ithalat veya ihracatla ilişkili olarak konan gümrük vergileri ile eş etkili her türlü vergi ve ücretler,
- İthalat veya ihracat ödemelerine yönelik uluslararası transferler üzerine konan gümrük vergileri ile eş etkili her türlü vergi ve ücretler,
- Söz konusu vergi ve ücretlerin toplanması metodu,
- İthalat ve ihracatla ilgili tüm kural ve formaliteler,
- GATT m. III'ün 2 ve 4. paragrafları ile atıf yapılan tüm hususlar.

Genel anlamda, m. I:1 kapsamına giren hususlar ile ilgili olarak büyük bir anlaşmazlık bulunmamaktadır. Gerek GATT 1947 gerek DTÖ dönemindeki uygulamada anılan madde kapsamı geniş bir şekilde

---

²⁰ Bossche, s. 310; Telli S, Devletler Hukuku Açısından Uluslararası Ticaret ve Kurumsallaşması, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayını, Sevinç Matbaası, 1991, s. 91-92.

yorumlanmıştır.²¹ Bu kapsamda örneğin, bağlı ve bağlı olmayan tüm tarifeler gümrük vergileri altında,²² konsolosluk harçları²³, emtia işlem masrafları ile gümrük kullanıcı giderleri²⁴ eş etkili vergi ve ücretler kapsamında değerlendirilmiştir. Öte yandan, değişken ithalat vergileri de m.I:1 kapsamında değerlendirilebilir gözükse de, bahse konu vergilerin bu kapsamda değerlendirileceğine ilişkin bir karar bulunmamaktadır.²⁵

“Vergi ve ücretlerin toplanması metodu” ile “ithalat ve ihracatla ilgili tüm kural ve formaliteler” ifadeleri ise anti-damping ve telafi edici vergi uygulanmalarını kapsayacak şekilde yorumlanmıştır.²⁶ Benzer şekilde, söz konusu ifadelerin gümrük değerlendirme kuralları için de geçerliği olduğu vurgulanmıştır.²⁷

En Çok Kayrılan Ülke kuralının atıfta bulunduğu GATT m.III’ün 2 ve 4. paragrafları kapsamına giren hususlar ise, Ulusal Muamele kuralı başlıklı bir sonraki bölümde daha ayrıntılı olarak incelenecektir. Bununla birlikte, söz konusu düzenlemenin iç vergi ve düzenlemeleri kapsadığını vurgulamak ve GATT m.I:1 uygulaması açısından birtakım örnekler vermek yerinde olacaktır. Bu kapsamda örneğin, tüketim vergisi iadelerine ilişkin yapılan bir tartışmada En Çok Kayrılan Ülke kuralının iç vergi uygulamaları kapsamına giren her türlü avantaj, iltimas, ayrımcılık

---

²¹ Bossche, s. 312; Davey W.J., Pauwelyn J., MFN-Unconditionally: A Legal Analysis of the Concept in view of its Evolution in the GATT/WTO Jurisprudence with Particular Reference to the Issue of “Like Product”, Regulatory Barriers and the Principle of Non-Discrimination in the World Trade Law; Editors Thomas Cottier and Petros C. Mavroidis; The University of Michigan Press, 2002, s. 18 (Davey/Pauwelyn).

²² GATT Panel Report, Spain–Tariff Treatment of Unroasted Coffee, L/5135, adopted 11 June 1981, BISD 28S/102, para. 4.3 (GATT Panel Report, Spain–Unroasted Coffee).

²³ The Phrase "Charges Of Any Kind" In Article I:1 in Relation to Consular Taxes, Ruling by the Chairman on 24 August 1948, CP.2/9,BISD II/12 (Cuba–Consular Taxes).

²⁴ GATT Panel Report, United States–Customs User Fee, L/6264, adopted 2 February 1988, BISD 35S/245, para. 122-123 (GATT Panel Report, United States–Customs User Fee).

²⁵ GATT, Analytical Index: Guide to GATT Law and Practice, Updated 6th Edition, 1995, s. 29 (GATT, Analytical Index); Davey/Pauwelyn s. 17.

²⁶ GATT, Analytical Index, s. 30; Davey/Pauwelyn s. 17.

²⁷ GATT, Analytical Index, s. 30.

ya da muafiyete uygulanabilir olduğu vurgulanmıştır.²⁸ Benzer şekilde, 1952 yılında kabul edilen *Belgian-Family Allowances* GATT Paneli Raporu'nda kamu otoriteleri tarafından yapılan ithal ürün alımlarında, Belçika aile yardımı sistemine benzer sisteme sahip olmayan ülke ürünlerinin farklı vergilendirilmesinin En Çok Kayrılan Ülke kuralına aykırı olduğuna karar verilmiştir.²⁹

Daha yakın tarihli bir Temyiz Organı kararında ise En Çok Kayrılan Ülke kuralının GATT m.XXVIII çerçevesinde gerçekleştirilen tazminat müzakereleri sonrasında kabul edilen tarife kotası uygulamaları için de geçerli olacağına karar verilmiştir.³⁰ Anılan karara konu olan olayda; Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) 1992 yılında karara bağlanan *EEC-Oilseeds* GATT Panelini³¹ kaybetmesini müteakip, aralarında Brezilya'nın da bulunduğu 10 ülke ile m.XXVIII kapsamında tarife tavizlerini değiştirmek için müzakereye girmiştir. Brezilya ile yapılan müzakereler sonrasında taraflar 15,500 ton dondurulmuş kümes hayvanı etinin gümrük vergisinden muaf olarak AET'ye ithali için kota saptamışlardır. Varılan mutabakat taraflarca imzalanmış ve AET söz konusu mutabakat hükümlerini Uruguay Round'un tamamlanması ile birlikte DTÖ tarife taviz listesine dahil etmiştir. Ne var ki AET'nin bahse konu kotayı En Çok Kayrılan Ülke kuralı bazında uygulaması üzerine; Brezilya kotanın sadece kendisi için uygulanması gerektiğini ileri sürerek Panel sürecini başlatmıştır. Ancak Temyiz Organı tarafından da onaylanan Panel Raporu'nda AET uygulamasının doğru olduğu belirtilmiştir.³²

²⁸ Application of Article I:1 to Rebates on Internal Taxes Ruling By The Chairman, 24 August 1948, CP.2/SR.11, BISD II/12 (India Tax Rebates); GATT Analytical Index, s. 30.

²⁹ GATT Panel Report, *Belgian Family Allowances*, G/32, adopted 7 November 1952, BISD 1S/59, para. 3.

³⁰ Appellate Body Report, *European Communities—Measures Affecting the Importation of Certain Poultry Products*, WT/DS69/AB/R, adopted 23 July 1998, DSR 1998:V, 2031, para. 96-102 (Appellate Body Report, EC—Poultry).

³¹ GATT Panel Report, *European Economic Community—Payments and Subsidies Paid to Processors and Producers of Oilseeds and Related Animal-Feed Proteins*, L/6627, adopted 25 January 1990, BISD 37S/86 (GATT Panel Report, EEC—Oilseeds I).

³² Appellate Body Report, *EC—Poultry*, para. 96-102.

C. Avantaj, iltimas, ayrıcalık ya da muafiyet ifadesi³³

Avantaj kavramı en yalın hali ile, DTÖ üyesi bir ülkenin herhangi bir ülkeye sağlamış olduğu her türlü menfaat şeklinde tanımlanabilir. GATT m.I:1 uyarınca, sağlanan bu avantajın tüm DTÖ üyesi ülkelere derhal ve şartsız olarak sağlanması gerekmektedir. Bununla beraber avantajın ilk olarak yöneldiği ülkenin DTÖ üyesi olup olmaması önem taşımamaktadır.³⁴ Bu kapsamda örneğin, Türkiye tarafından DTÖ üyesi olmayan Rusya Federasyonu'na tanınan bir ayrıcalığın derhal ve şartsız olarak tüm DTÖ üyesi ülkelere sağlanması gerekecektir. DTÖ üyesi olmayan bir ülkenin DTÖ kapsamında tanınan bir avantajı talep edemeyeceği ise açıktır.

Avantaj kavramı ile ilgili olarak GATT m.I:1 uygulaması açısından üzerinde durulması gereken nokta, madde metninde sözü edilen avantajın ürüne sağlanan avantajları düzenlediği hususudur. Diğer bir deyişle, ürünün ithalatı, ihracatı, vergilendirmesi veya dağıtımını ile ilgili olmayacak şekilde ürün ya da hizmet sağlayıcılarına tanınan bir avantajın m.I:1 kapsamında diğer ülkelere tanınması mecburiyeti bulunmamaktadır.³⁵ Nitekim, 25 Eylül 1997 tarihinde kabul edilen *EC-Bananas* Panel Raporu'nda ifade edildiği üzere GATT m.I:1 yabancı ülke tedarikçilerine değil; yabancı ülkelerden kaynaklanan yabancı ürünlere yapılan muameleyi düzenlemektedir. Ne var ki anılan Raporun ilerleyen bölümlerinde de belirtildiği gibi, ürün ya da hizmet sağlayıcılarına yönelen avantajın ürün üzerinde doğrudan veya dolaylı bir etkisinin olmaması gereklidir.³⁶ Aksine bir durum sağlanan avantajın GATT m.I:1 altında değerlendirilmesine yol açacaktır.

³³ Okuma kolaylığının sağlanması açısından metnin bundan sonraki bölümünde avantaj, iltimas, ayrıcalık ya da muafiyet ifadesi avantaj kelimesi ile ifade edilecektir.

³⁴ Jackson J. H.; *World Trade and the Law of the GATT*, published by The Bobbs-Merrill Company, 1969, s. 257 (*Jackson-Law of the GATT*).

³⁵ *Jackson-Law of the GATT*, s. 257; Davey/Pauwelyn s. 18; Bu çerçevede böylesi bir avantajın GATS, TRIPS gibi diğer DTÖ Anlaşmalarından kaynaklanan yükümlükleri ihlal etmemesi şartıyla AHO önüne getirilmesi imkanı bulunmamaktadır.

³⁶ Panel Report, *European Communities-Regime for the Importation, Sale and Distribution of Bananas, Complaint by Guatemala and Honduras, WT/DS27/R/GTM, WT/DS27/R/HND*, adopted 25 September 1997, as modified by Appellate Body

Öte yandan, sağlanan avantajın hukuki (*de jure*) ya da fiili (*de facto*) olmasının önemi yoktur. Görünüş itibariyle tüm DTÖ üyesi ülkelere kaynaklanan bir ürün için eşit avantaj sağlayan hukuki bir düzenlemenin, düzenlemenin yapısı ve uygulama ile ilgili tüm şartlar değerlendirildiğinde, fiili olarak bazı ülkelere daha fazla ticari imkan sağlaması halinde En Çok Kayrılan Ülke kuralının ihlali söz konusu olabilecektir. Nitekim *Canada-Autos* Panelinde, Kanada tarafından ileri sürülen, GATT m.I:1'in görünüş itibariyle kaynağı bakımından tarafsız (*origin-neutral*) hukuki düzenlemeler açısından uygulanmaması gerektiği iddiası reddedilmiştir. Panel konu olan olayda Kanada belli şartları sağlayan motorlu araç üreticilerine gümrük vergisinden muaf araç ithal etme imkanı vermiştir. Düzenleme kural olarak muafiyetten yararlanmak için motorlu araçların menşei bakımından herhangi bir kısıtlama getirmemiştir. Ancak pratikte bu durum söz konusu muafiyetten yararlanma imkanına sahip üreticilerin sadece kendilerinin ya da kendileri ile bağlantılı firmaların dışında ürettikleri araçları ithal etmeleri sonucunu doğurmuştur. Böylelikle, fiili olarak sadece belli ülkeler kaynaklı motorlu araçlar muafiyetten yararlanmıştır. Ancak Panel bu tür uygulamanın En Çok Kayrılan Ülke kuralını ihlal ettiğine karar vermiş ve anılan karar Temyiz Organı tarafından da onanmıştır.³⁷

Hangi tür avantajların En Çok Kayrılan Ülke kuralı altında değerlendirileceği konusunda ise birçok Panel kararı bulunmaktadır. Genel olarak ifade etmek gerekirse; En Çok Kayrılan Ülke kuralının kapsamına giren konular gibi avantaj kavramı da paneller tarafından geniş bir şekilde yorumlanmıştır. Esasen, avantaj kavramı ve avantajın alakalı olduğu konular (En Çok Kayrılan Ülke kuralının kapsamı) birbiri ile ilişkili hatta birbiri içine girmiş hususlardır. Nitekim hemen her defasında sağlanan avantaj ürünün ithalatı ya da ihracatına yönelik vergi

---

Report, WT/DS27/AB/R, DSR 1997:II, 695, para. 7.235-7.241 (EC-Bananas III (Guatemala and Honduras)).

³⁷ Appellate Body Report, Canada-Certain Measures Affecting the Automotive Industry, WT/DS139/AB/R, WT/DS142/AB/R, adopted 19 June 2000, DSR 2000:VI, 2985, s. 75-86 (Appellate Body Report, Canada-Autos).

veya ücrete ya da ürünün satışı dağıtımını, kullanımını gibi hususları etkileyen kural veya yükümlüklere ilişkin olmaktadır.³⁸

Konuyla ilgili olarak 1988 yılında karara bağlanan *US-Customs Fee* GATT Paneli Raporu'nda; ABD tarafından bazı gelişmekte olan ülkelerin gümrük kullanım giderinden muaf tutulması avantaj olarak değerlendirilmiştir.³⁹ 1995 yılında kabul edilen *US-Non-Rubber Footwear* GATT Paneli Raporu'nda ise, ABD'nin Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Anlaşması'nın yürürlüğe girmesi ve getirdiği şartlar çerçevesinde Hindistan, Trinidad ve Tobago ile Meksika'dan ithal edilen bazı ürünler için uygulamış olduğu telafi edici vergileri herhangi bir talep olmaksızın, Anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren geçmişe dönük olarak kaldırmasını; buna karşılık Brezilya'dan ithal edilen ayakkabılar için Anlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra talepte bulunulmasını şart koşması ve telafi edici vergileri talep tarihinden itibaren kaldırmasının Hindistan, Trinidad ve Tobago ile Meksika bakımından avantaj oluşuna karar vermiştir.⁴⁰ GATT 1947 döneminde karara bağlanan bir başka anlaşmazlıkta ise, sadece belli bir ülke otoritesi tarafından belgelendirilen dana etinin vergi muafiyetinden yararlanması avantaj olarak değerlendirilmiştir.⁴¹

DTÖ döneminde kurulan *EC-Bananas* Paneli ise, AT'nin muz ithali için gerekli ithal lisansının alınması için bazı ülkelerin uymak zorunda oldukları usul ve idari şartları diğer bazı ülkeler bakımından istenmemesi halinin, ikinci kategoride yer alan ülkeler bakımından avantaj oluşturduğuna karar vermiştir. Panelin vardığı bu sonuç Temyiz Organı tarafından da onanmıştır.⁴² Yine *Indonesia-Autos* Paneli Endonezya

³⁸ Bossche, s. 312.

³⁹ GATT Panel Report, US-Customs User Fee, para.122.

⁴⁰ GATT Panel Report, United States-Countervailing Duties on Non-Rubber Footwear from Brazil, SCM/94, adopted 13 June 1995, BISD 42S/208, para. 6.9 (GATT Panel Report, US-Non-Rubber Footwear).

⁴¹ GATT Panel Report, European Economic Community-Imports of Beef from Canada, L/5099, adopted 10 March 1981, BISD 28S/92, para. 4.1-4.2.

⁴² Appellate Body Report, European Communities-Regime for the Importation, Sale and Distribution of Bananas, WT/DS27/AB/R, adopted 25 September 1997, DSR 1997:II, 59, para. 206 (Appellate Body Report EC Banana III).

tarafından Ulusal Otomobil Programı kapsamında belli oranda yerli ürün ihtiva eden otomobil ve parçaları ithalatına tanınan gümrük ve iç vergi indirimlerinin m.I kapsamında avantaj sayılacağını belirtmiştir.⁴³

D. Benzer ürün kavramı

DTÖ üyelerinin GATT m.I:1 kapsamına giren konular açısından diğer DTÖ üyeleri arasında ayrımcılık yapmama yükümlülüğü sadece benzer ürünler bakımından geçerlidir.⁴⁴ Diğer bir anlatımla, En Çok Kayrılan Ülke kuralı uygulaması ancak benzer ürünler bakımından zorunlu olup, benzer olmayan ürünler için eşit muamele yükümlülüğü bulunmamaktadır.⁴⁵ GATT'ın birçok maddesinde benzer ürün ifadesi kullanılmış olmakla beraber bu kavramın ne anlama geldiği konusunda bir açıklamaya yer verilmemiştir.⁴⁶ Bu durum hangi ürünlerin benzer ürün olduğu konusunda tereddütlerin oluşmasına ve buna bağlı olarak değişik uygulamaları beraberinde getirebilmektedir. Örneğin çay-kahve, siyah çay-bitki çayları, toz çay-poşet çay ve Rize çayı- Seylan çayı eşlemelerinden hangileri benzer ürün sayılacaktır sorusu benzer ürün tespitinin zorluğunu gösterebilecek niteliktedir. Dünya ticaretine konu ürün sayısı ve benzer ürün olmaya bağlanan sonuçlar birlikte dikkate alındığında benzer ürün kavramının önemi daha net olarak görülebilecektir.

DTÖ uygulaması açısından genel kabul gören görüş benzer ürün kavramının kullanıldığı yere göre değişik anlam ifade ettiğidir.⁴⁷ Temyiz Organı bu hususu *Japan-Alcoholic Beverages II* kararında akordiyon

⁴³ Panel Report, Indonesia–Certain Measures Affecting the Automobile Industry, WT/DS54/R, WT/DS55/R, WT/DS59/R, WT/DS64/R and Corr.1, 2, 3 and 4, adopted 23 July 1998, DSR 1998:VI, 2201, para. 14.139 (Panel Report, Indonesia–Autos).

⁴⁴ Jackson J. H., *The World Trading System Law and Policy of International Economic Relations*, second edition, Massachusetts Institute of Technology (MIT) Press, 1997, s. 59 (Jackson-The World Trading System).

⁴⁵ Bossche s. 314.

⁴⁶ Telli, s. 98; Benzer ürün kavramının kullanıldığı GATT maddeleri şunlardır: II:2 (a), III:2, III:4, VI:1 (a), IX:2 (c), XIII:1, XVI:1, ve XIX.

⁴⁷ Bossche s. 315.

örneğini vererek ifade etmiştir.⁴⁸ Temyiz Organı'na göre; “benzerlik akordiyonu DTÖ Anlaşması'nın farklı hükümlerinin uygulandığı yere bağlı olarak genişler ve daralır. Herhangi bir yerdeki akordiyon genişliği ‘benzer’ kavramının kullanıldığı ilgili hüküm ile hüküm uygulanacağı somut olayı çevreleyen şartlar ve olaylar tarafından belirlenmelidir.”⁴⁹

Ancak, benzer ürün kapsamının, kavramın kullanıldığı DTÖ hükmüne göre belirlenmesi ifadesinden, her somut olaya göre farklı bir benzer ürün yaklaşımının sergilenmesi gerektiği sonucu çıkarılmamalıdır.⁵⁰ Böylesi bir çıkarım aynı hükmün uygulama alanı bulunduğu benzer olaylar açısından farklı sonuçların çıkmasına yol açabilecek niteliktedir.⁵¹ Benzer ürün kapsamının, yer verildiği DTÖ hükmüne göre belirlenmesi ifadesi; aynı hükmün uygulandığı benzer olaylar bakımından benzer sonuçlara ulaşılmasına olanak sağlayan, ancak ilgili hüküm bakımından belirlenebilir ve ayırdedilebilir farklılıkların ortaya konması anlamını taşımaktadır.⁵² Söz konusu farklılıklar ilgili hükmün altında yatan temel düşüncelere bağlı olarak geliştirilebilir. Bu kapsamda örneğin GATT m.I:1. hükmü altında yatan temel düşünce ayrımcılık yapmama düşüncesi iken, m.III'ün gerisinde yatan düşünce iç vergi ve düzenlemelerin yerli üretimi korunması amacıyla kullanılmaması düşüncesidir.⁵³

Öte yandan, GATT m. I:1 kapsamında “benzer ürün” kavramının içeriği çeşitli Panel raporlarında ele alınmıştır. Örneğin *Spain-Unroasted Coffe* GATT Paneli değişik kavruılmamış kahve çeşitlerinin (Kolombiya hafif, diğer hafif, yıkanmamış Arabica, Robusta ve diğer) benzer ürün

⁴⁸ Appellate Body Report, Japan–Taxes on Alcoholic Beverages, WT/DS8/AB/R, WT/DS10/AB/R, WT/DS11/AB/R, adopted 1 November 1996, DSR 1996:I, 97, s. 21 (Appellate Body Report, Japan–Alcoholic Beverages II).

⁴⁹ Appellate Body Report, Japan–Alcoholic Beverages II, s. 21.

⁵⁰ Hudec R., “Like Product”: The Differences in Meaning in Article I and III, Regulatory Barriers and the Principle of Non-Discrimination in the World Trade Law; Editors Thomas Cottier and Petros C. Mavroidis; The University of Michigan Press, 2002, s. 101.

⁵¹ Hudec, s. 101.

⁵² Hudec, s. 101.

⁵³ Hudec, s. 103-113.

olup olmadığı sorusuna cevap aramıştır.⁵⁴ Panel konusu olayda, İspanya 1979'da yayımladığı bir kararname ile kavrulmamış kahveye ilişkin daha önce tek olan tarife satırını 5 alt satıra bölmüştür. Bu bölmeye paralel olarak Kolombiya hafif ve diğer hafif kahve çeşitleri gümrük vergisinden muaf tutulurken, diğer üç satırda yer alan kavrulmamış kahve çeşitleri % 7 vergiye tabi tutulmuştur. İspanya'nın temel kahve tedarikçilerinden biri olan ve çoğunlukla yıkanmamış Arabica kahvesi ihraç eden Brezilya, İspanya'nın tarife rejiminin GATT m.I:1'i ihlal ettiğini öne sürmüştür.⁵⁵

Söz konusu kahve çeşitlerinin benzer ürün olup olmadığının araştırılması sırasında Panel i) ürünlerin karakteristik özelliklerini, ii) nihai kullanımlarını ve iii) diğer ülke tarife rejimlerini dikkate almıştır.⁵⁶ Panel'e göre; kavrulmamış kahve çeşitleri arasındaki farklılıklar çoğunlukla coğrafi nedenler, yetiştirme metodu, çekirdeklerin işlenmesi ve genetik faktörlerden kaynaklanmaktadır. Ayrıca kavrulmamış kahve çoğunlukla değişik kahve çeşitlerinin harmanlanması şeklinde satılmakta ve bu kapsamda nihai kullanım açısından kavrulmamış kahve dünya çapında tek ürün olarak algılanmaktadır. Buna ilave olarak, diğer GATT tarafları kavrulmamış, kafeini çıkarılmamış kahve çeşitlerini farklı tarifeye tabi tutmamaktadır. Bu açıklamalar ışığında Panel; İspanya'nın gümrük tarifesinde yer alan kavrulmamış, kafeini çıkarılmamış kahve çeşitlerinin benzer ürün olduğuna hükmetmiştir.⁵⁷

EEC-Animal Feed Proteins GATT Paneli ise farklı tarife sınıflandırılmasına tabi, değişik içeriklere sahip olan ve bitkisel, hayvani ve sentetik kaynaklı olmalarına göre değişen hayvan yemi proteinlerinin benzer ürün olmadığına karar vermiştir.⁵⁸

⁵⁴ GATT Panel Report, Spain–Tariff Treatment of Unroasted Coffee, L/5135, adopted 11 June 1981, BISD 28S/102, para. 2.2 (GATT Panel Report, Spain–Unroasted Coffee).

⁵⁵ GATT Panel Report, Spain–Unroasted Coffee, para. 3.1.

⁵⁶ GATT Panel Report, Spain–Unroasted Coffee, para. 4.6-4.9.

⁵⁷ GATT Panel Report, Spain–Unroasted Coffee, para. 4.6-4.9.

⁵⁸ GATT Panel Report, EEC–Measures on Animal Feed Proteins, L/4599, adopted 14 March 1978, BISD 25S/49, para. 4.2 (GATT Panel Report, EEC–Animal Feed Proteins).

Benzer ürün kavramı ile ilgili son olarak DTÖ hukukunda; ürünün fiziksel özelliğini değiştirmeyen üretim ve işleme metodlarının (*production and process method-PPM*) ürünlerin ‘benzer’liğinin saptanmasında bir kriter olup olmadığı tartışmalı olduğunun belirtilmesinde fayda görülmektedir.⁵⁹ Hakim görüşü üretim ve işleme metodun benzer ürün saptanmasında göz önüne alınmayacağı şeklindedir.⁶⁰ Bu çerçevede, çevreye duyarlı ve duyarsız olarak üretilen ürünlerin sadece üretim ve işleme metodlarına bağlı farklı muamelelere tabi tutulması mümkün değildir.

E. Avantajın derhal ve şartsız olması

En Çok Kayrılan Ülke kuralı, DTÖ üyesi bir ülkenin başka bir ülkeye tanımış olduğu avantajın derhal ve şartsız olarak diğer DTÖ üyesi ülkelere de tanınmasını zorunlu kılmaktadır. Diğer bir ifade ile DTÖ üyesi bir ülke herhangi bir ülkeye tanıdığı avantajı diğer DTÖ üyesi ülkelere tanımak için karşılık talep edemeyecek veya mütekabiliyet esasına tabi tutamayacaktır. Bu kapsamda örneğin “Ticari Numuneler ve Reklam Malzemelerinin İthalatı Konvansiyonu”na ilişkin GATT Çalışma Raporu’nda, konvansiyon kapsamında tanınan avantajların karşılıklı şartına bağlanması önerisi GATT m.I:1’e aykırı olduğu gerekçesi ile reddedilmiştir.⁶¹ Yine *Belgian-Family Allowances* GATT Paneli Raporu’nda kamu otoriteleri tarafından yapılan ithal ürün alımlarında, vergi avantajından yararlanılmasının Belçika aile yardımı sistemine benzer sisteme sahip olma şartına bağlanmasının GATT m.I:1’e aykırı olduğuna karar verilmiştir.⁶²

Benzer şekilde *Indonesia- Autos* Paneli, Endonezya tarafından gümrük ve satış vergisinden muaf araç ve parça ithali için konulan şartları

---

⁵⁹ Bossche, s. 316.

⁶⁰ Bossche, s. 316.

⁶¹ Working Party 1 on International Chamber of Commerce Resolutions Draft Report on the Draft Convention to Facilitate the Importation of Commercial samples and advertising Material, 3 November 1952, W.7/59, s. 5; Davey/Pauwelyn, s. 20.

⁶² GATT Panel Report, *Belgian Family Allowances*, G/32, adopted 7 November 1952, BISD 1S/59, para. 3.

En Çok Kayrılan Ülke kuralına aykırı bulmuştur. Panele konu olan olayda, Endonezya hükümeti tarafından “öncü” ya da ulusal otomobil firması olarak tanımlanan Endonezya şirketi ile Koreli bir firma arasında belli oranda yerli ürün içeren “ulusal otomobil” yapımı konusunda bir sözleşme imzalanmıştır. Ulusal Otomobil Programı kapsamında bu şekilde üretilen araçların gümrük ve satış vergisinden muaf ithaline olanak sağlanmıştır. Ancak Panel, sağlanan avantajların Endonezya ve Koreli şirket arasındaki sözleşme ilişkisinin varlığı şartına bağlanmasını m.I:1’in ihlali olarak değerlendirmiştir.⁶³ Yedek parçalar için sağlanan gümrük ve satış avantajları konusunda ise Panel, söz konusu avantajların; parçaların ulusal otomobil üretiminde kullanılmasına ilave olarak öncü firma olma ve belli oranda yerli ürün kullanma şartlarına bağlanmasının m.I:1’e aykırı olduğunu beyan etmiştir.⁶⁴

Öte yandan, *Canada-Autos* Paneli “şartsız” olma kavramını, *Indonesia Autos* ve yukarıda bahsi geçen diğer panellerden daha farklı bir yaklaşımla ele almıştır. *Canada-Autos* Paneli’nde Japonya; gümrük vergisi avantajının ürün ile ilgili olmayan kriterlere (belli bir satış oranı ve Kanada katma değeri) bağlanmasının En Çok Kayrılan Ülke kuralının ihlali için yeterli olduğunu iddia etmiştir.⁶⁵ Panel ise, GATT m.I:1 kapsamında avantajın şartsız olması değerlendirmesinin, benzer ürünler arasında ayrımcılık yapıp yapılmadığı incelenmesinden bağımsız olarak ele alınamayacağını belirtmiştir. Buna göre avantajın ürün ile ilgili olmayan şartlara bağlanması, hemen her olayda En Çok Kayrılan Ülke kuralının ihlal edildiği anlamına gelmemektedir.⁶⁶ Panel GATT m.I:1 de sözü edilen “şartsız” kavramını bir anlamda menşe ya da kaynak ayrımcılığı koşuluna bağlamıştır. Diğer bir deyişle, *Canada Autos* Paneli

⁶³ Panel Report, *Indonesia–Autos*, para. 14.145.

⁶⁴ Panel Report, *Indonesia–Autos*, para., 14.145.

⁶⁵ Panel Report, *Canada–Certain Measures Affecting the Automotive Industry*, WT/DS139/R, WT/DS142/R, adopted 19 June 2000, as modified by Appellate Body Report, WT/DS139/AB/R, WT/DS142/AB/R, DSR 2000:VII, 3043, para. 10.18 (Panel Report, *Canada–Autos*).

⁶⁶ Panel Report, *Canada–Autos*, para. 10.22.

hukuki ve fiili olarak kaynak tarafsız olması koşulu ile şartlı En Çok Kayrılan Ülke kuralına olanak sağlar gibi gözükmektedir.⁶⁷

Her ne kadar Panel; Kanada düzenlemesinin yapısı ve uygulama ile ilgili tüm şartlar değerlendirildiğinde, filli olarak En Çok Kayrılan Ülke kuralının ihlal ettiği sonucuna varmış ise de; kaynak tarafsız düzenlemeler bakımından şartlı En Çok Kayrılan Ülke kuralına yer verilip verilmeyeceği sorusunu cevapsız bırakmıştır. Temyiz Organı, Panel'in Kanada'nın düzenlemesinin filli olarak (*de facto*) olarak GATT m.I:1'i ihlal ettiğine ilişkin bulgusunu onaylamış buna karşılık, temyiz edilmeyen bu hususla ilgili olarak herhangi bir hükümde bulunmamıştır. Konu hakkında Temyiz Organı tarafından bir karar verilene kadar hangi yaklaşımın DTÖ Hukuku bakımından geçerli olduğunun ifade edilmesi imkanı bulunmamaktadır.⁶⁸ Bununla beraber bazı yazarlar *Indonesi-Autos* Panelindeki yaklaşımın daha doğru olduğu, zira şartlı En Çok Kayrılan Ülke yaklaşımın GATT m.I:1'deki üslup ve DTÖ Anlaşmalarındaki diğer hükümler ile çelişeceği vurgusunda bulunmuşlardır.⁶⁹

III. ULUSAL MUAMELE KURALI

A. Genel

İç Vergilendirme ve Düzenlemelere İlişkin Ulusal Muamele başlıklı GATT m.III'ün* 1. 2. ve 4. paragrafları:

"1. Akit taraflar, iç satış, satışa sunma, alım, nakliye, dağıtım ya da ürünün kullanılması etkileyen iç vergiler ve diğer iç ücretler ve kanunlar, düzenlemeler ve gereksinimler ile karışım, işleme ve ürünün belli miktarda ya da oranda kullanılması yönelik iç miktar düzenlemelerinin

⁶⁷ Matsushita/Schoenbaum/Mavroidis, s.152.

⁶⁸ DTÖ Hukukunda kabul edilmiş Panel ve Temyiz Organı Raporlarının müteakip anlaşmazlıklarda taraflar için yasal bir beklenti doğurduğu ve bu bakımdan özellikle Temyiz Organı kararlarının bağlayıcı olduğu genel kabul gören görüştür. Bununla birlikte aksini savunan ülkelerde bulunmaktadır. Konuyla ilgili tartışma için bkz. Appellate Body Report, United States-Final Anti-Dumping Measures on Stainless Steel from Mexico, WT/DS344/AB/R, adopted on 30 April 2008, para 154-162.

⁶⁹ Matsushita/Schoenbaum/Mavroidis, s. 153.

yerli üretimi korumak amacıyla yönelik olarak ithal ve yerli ürünler için farklı uygulanmaması gerektiğini kabul ederler. *

2. Herhangi bir akit taraf ülkesinden diğer bir akit taraf ülkesine ithal edilen ürünler, benzer yerli ürünlerin doğrudan ya da dolaylı olarak tabi olduklarını aşan şekilde doğrudan ya da dolaylı iç vergi ya da diğer herhangi bir iç ücrete tabi tutulamaz. Ayrıca, hiç bir akit taraf ithal ve yerli ürünler için iç vergi ya da diğer iç ücretleri başka bir yolla 1. paragraftaki prensiplere aykırı şekilde uygulayamaz.*

...

4. Herhangi bir akit taraf ülkesinden diğer bir akit taraf ülkesine ithal edilen ürünler, bunların iç satışı, satışa sunulması, alımı, nakliyesi, dağıtımı ya da kullanılmalarını etkileyen tüm kanunlar, düzenlemeler ve gereksinimler açısından benzer yerli ürünlerin tabi olduğu muameleden daha az lehte bir muameleyle tabi tutulamaz. Bu paragraf hükmü ürünün tabiiyetine değil ve fakat yalnızca ulaşım modunun ekonomik işleyişine dayalı olarak değişik iç nakliye ücretlerinin uygulanmasını engellemez.”⁷⁰ hükmünü içermektedir.⁷¹

⁷⁰ Söz konusu bu tercüme gayri resmi bir tercüme olup, tercümesi yapılan ilgili bölümlerin resmi İngilizce metinleri aşağıdaki şekildedir. Diğer taraftan, maddenin başlığı ve içerisinde yer verilen “*” işareti Anlaşmanın resmi metninde yer almakta olup; işaretin konulduğu yere ilişkin olarak anlaşma taraflarının, anlaşma yürürlüğe girdikten sonra resmi bir yorum ya da ek madde kabul ettiklerini göstermektedir. Bu bakımdan “*” işaretinin konulduğu yer, ilgili yorum ya da ek madde ile birlikte okunmalıdır.

“Article III*: National Treatment on Internal Taxation and Regulation

1. The contracting parties recognize that internal taxes and other internal charges, and laws, regulations and requirements affecting the internal sale, offering for sale, purchase, transportation, distribution or use of products, and internal quantitative regulations requiring the mixture, processing or use of products in specified amounts or proportions, should not be applied to imported or domestic products so as to afford protection to domestic production.*

2. The products of the territory of any contracting party imported into the territory of any other contracting party shall not be subject, directly or indirectly, to internal taxes or other internal charges of any kind in excess of those applied, directly or indirectly, to like domestic products. Moreover, no contracting party shall otherwise apply internal taxes or other internal charges to imported or domestic products in a manner contrary to the principles set forth in paragraph 1.*

...

Ayrımcılık Yapmama İlkesi'nin En Çok Kayrılan Ülke kuralından sonraki ikinci önemli ayağını GATT m.III'de ifadesini bulan Ulusal Muamele yükümlülüğü oluşturmaktadır. En Çok Kayrılan Ülke kuralı diğer DTÖ üyesi ülkeler arasında eşit muamele yükümlülüğünü öngörürken, Ulusal Muamele kuralı ithal ürünlerin gerekli gümrük işlemlerinin tamamlanmasını müteakip iç pazara girmeleri sonrasında iç vergi ve düzenlemeler açısından yerli ürünler ile aynı muameleye tabi tutulmalarını zorunlu kılmaktadır.⁷² Teolojik bir ifade ile, En Çok Kayrılan Ülke kuralı tüm komşuların eşit olarak sevilmesini öngörürken, Ulusal Muamele kuralı DTÖ üyesi ülkenin komşusunu da kendisi gibi sevmesini gerekli kılmaktadır.⁷³ Ne var ki komşunun kişinin kendisi gibi sevilmesinin zorluğu bir yana, sevginin ne anlama geldiği konusunda yaşanan tereddütte olduğu gibi Ulusal Muamele yükümlülüğü uygulamasında da birtakım anlaşmazlıklar kaçınılmaz olarak ortaya çıkmaktadır.⁷⁴ Bu çerçevede aşağıda öncelikle Ulusal Muamele yükümlülüğünün amacı ve kapsamı açıklanacak, sonrasında ise GATT m.III'ün ilgili fıkraları altında uygulamanın ne şekilde cereyan ettiği ayrı başlıklar halinde ele alınacaktır.

B. Ulusal Muamele Kuralının Amacı

Ulusal Muamele yükümlülüğünün temel amacı iç vergi ve düzenlemeler açısından yerli ve ithal ürünler arasında eşit rekabet

---

4. The products of the territory of any contracting party imported into the territory of any other contracting party shall be accorded treatment no less favourable than that accorded to like products of national origin in respect of all laws, regulations and requirements affecting their internal sale, offering for sale, purchase, transportation, distribution or use. The provisions of this paragraph shall not prevent the application of differential internal transportation charges which are based exclusively on the economic operation of the means of transport and not on the nationality of the product..."

⁷¹ III. maddenin diğer fıkraları karışım, işleme ve ürünün belli miktarda ya da oranda kullanılmasına ilişkin miktar kısıtlamaları, kamu alımları, yerli üretimin sübvansiyonu fiyat kontrolleri gibi özel birtakım önlemlere yönelik olup bu inceleme kapsamı dışında tutulacaktır.

⁷² Telli, s. 116.

⁷³ Bahala R.; Modern GATT Law, A Treatise on the General Agreement on Tariffs and Trade; Sweet and Maxwell; London 2005, s. 95.

⁷⁴ Bahala, s. 96.

koşullarının yaratılmasıdır.⁷⁵ İç vergi ve düzenlemelerin yerli üretimin korunması amacıyla kullanılmaması gerektiği şeklinde ifade edilen bu genel amaç, GATT ve DTÖ döneminde kurulan Panel kararları ile de teyit edilmiştir. Nitekim, 1958 tarihli *Italy-Agricultural Machinery* GATT Paneli; İtalya'da üretilen traktörlerin alımı konusunda özel kredi koşulları sağlayan bir düzenlemenin anlaşmazlık konusu olduğu bir olayda; GATT'ı kaleme alanların açık olarak ithal ürünlerin gümrük işlemleri tamamlandıktan sonra yerli ürünler ile aynı muameleye tabi tutulmalarını amaçladıklarını, aksine bir durumun yerli üretimin dolaylı olarak korunması sonucunu doğuracağını belirtmiştir.⁷⁶

Japan-Alcoholic Beverages II Temyiz Organı Raporu'nda ise GATT m. III'ün amacı şu şekilde ifade edilmiştir: "En geniş ve temel anlamda GATT m. III'ün amacı iç vergi ve düzenlemeler yolu ile korumacılığın önlenmesidir. Daha açık olarak, GATT m. III'ün amacı iç vergi ve düzenlemelerin yerli üretimin korunması amacıyla kullanılmasının önlenmesidir. Bu amaca yönelik olarak m.III DTÖ üyelerinin yerli ve ithal ürünler arasında eşit rekabet koşullarını sağlamalarını zorunlu kılmaktadır."⁷⁷ Benzer şekilde, Temyiz Organı *Korea-Alcoholic Beverages* Raporu'nda GATT m.III'ün amaçlarını korumacılığın önlenmesi, eşit rekabet koşullarının yaratılması ve eşit rekabet koşullarının yaratılmasına yönelik beklentilerin korunması şeklinde sıralamıştır.⁷⁸

Eşit rekabet koşullarının yaratılmasına yönelik beklentilerin korunması ifadesi, GATT m. III'ün ihlalinin ispatı açısından rekabetin halihazırda bozulmuş ya da bozulmak üzere olduğunun ortaya konmasını

⁷⁵ Telli, s. 119.

⁷⁶ GATT Panel Report, Italian Discrimination Against Imported Agricultural Machinery, L/833, adopted 23 October 1958, BISD 7S/60, para. 11 (GATT Panel Report, Italian Agricultural Machinery).

⁷⁷ Appellate Body Report, Japan-Alcoholic Beverages II, s.16.

⁷⁸ Appellate Body Report, Korea – Taxes on Alcoholic Beverages, WT/DS75/AB/R, WT/DS84/AB/R, adopted 17 February 1999, DSR 1999:I, 3, para. 120 (Appellate Body Report, Korea-Alcoholic Beverages).

gerektirmemektedir.⁷⁹ Önemli olan iç vergi ve düzenlemeler yolu ile alınan tedbirin potansiyel olarak eşit rekabet şartlarını bozup bozmadığı hususudur. Bir başka ifade ile, Ulusal Muamele kuralının ihlalinin ispatı için alınan tedbir sonrasında açık bir ticari etkinin ortaya çıktığının ortaya konması gerekmemektedir.⁸⁰ Aynı şekilde, açık bir ticari etkinin ortaya çıkmadığı savunması Ulusal Muamele kuralının ihlal edilmediğine gerekçe olarak da ileri sürülemez.⁸¹

C. Ulusal Muamele Kuralının Kapsamı

Ulusal Muamele yükümlüğü kapsamına yalnızca ürün ile ilgili iç vergi ve düzenlemeler girmektedir. Bu anlamda ürüne yönelik olmayan üretici firma ya da kişilerden tahsil edilen gelir ya da kurumlar vergisi gibi vergiler m.III kapsamı dışındadır.⁸² Ayrıca, GATT m.III konusunun iç vergi ve düzenlemeler (iç tedbir) olmaları karşısında gümrük vergi ve ücretleri ile ithalat ve ihracata ilişkin miktar kısıtlamaları (sınır önlemleri) m.III kapsamı dışında kalmaktadır.⁸³ Bununla birlikte, katma değer vergisi gibi bazı iç tedbirlerin ithal ürünler için ithal safhasında uygulanması, tedbirin bir iç tedbir mi yoksa sınır önlemi mi olduğu konusunda tereddütlere sebep olabilmektedir. Bahse konu tereddüdün ortadan kaldırılmasına yönelik olarak GATT m. III'e ilişkin Ek Madde: "Birinci paragrafta atıfta bulunulan ve ithal ürün ve yerli ürünlerin tabi oldukları iç vergi ve diğer iç ücretler ve kanunlar, düzenlemeler ve gereksinimlerin, ithal ürünler açısından bu ürünlerin ithali esnasında tahsil edilen ya da uygulananları; birinci paragrafta atıfta bulunulan iç vergi ve diğer iç ücretler ve kanunlar, düzenlemeler ve gereksinimlerden sayılırlar ve dolayısıyla III. Madde hükümlerine tabidirler."⁸⁴ açıklamasını içermektedir.

---

⁷⁹ Bahala, s. 101.

⁸⁰ Bahala, s. 101.

⁸¹ Bahala, s. 101.

⁸² Bossche, s. 332.

⁸³ Bossche, s. 329.

⁸⁴ III. Maddeye ilişkin ek maddenin resmi İngilizce metni şu şekidedir: "Any internal tax or other internal charge, or any law, regulation or requirement of the kind referred to in paragraph 1 which applies to an imported product and to the like domestic product and

Ek Madde ile getirilen bu açıklama ışığında, vergi ve düzenlemelerin yerli ve ithal ürünlerin her ikisi açısından da uygulama alanı bulduğu durumlarda alınan tedbir GATT m.III çerçevesinde incelenecektir. Bu kapsamda örneğin, ithal bir ürünün, yerli ürünlerin de tabii olduğu bir sağlık ya da tüketici güvenliği gereksinimi karşılamadığı gerekçesi ile ithaline izin verilmemesi halinde söz konusu ithalat yasağı GATT m. III altında incelenecektir.⁸⁵

Bununla beraber, DTÖ üyesi bir ülkede belirli bir ürüne ilişkin genel bir yasak nedeniyle o ürüne ilişkin yerli üretimin olmadığı durumlarda yine de GATT m. III'ün uygulanıp uygulanmayacağı sorusu akla gelmektedir. *EC-Asbestos* Paneli, böylesi bir durumda m.III'ün mü yoksa ithalat yasakları ve miktar kısıtlamalarına ilişkin m.XI'ün mi uygulanacağı sorusuna cevap aramıştır. Panel'de Kanada; Fransa topraklarında asbestos elyafına ilişkin üretim ya da maden çıkarımı olmaması nedeniyle söz konusu ürünün üretimi, işlenmesi, satışı ve iç pazarda pazarlanmasına ilişkin yasağın pratik olarak ithal yasağı ile eş vazife gördüğünü, bu anlamda Fransa'nın önleminin m.III yanında, m. XI altında da incelenmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Bununla beraber, Panel söz konusu iddiayı Fransa mevzuatın m.XI:1 kapsamında incelenmesi için yeterli görmemiştir. Panel Fransa'da üretimin olmamasının mevzuatın bir sonucu olduğunu, tersine bir durumun yani üretimin olması nedeni ile yasağın olmadığını belirtmiştir. Panel ayrıca, Fransız mevzuatının hem ithal hem de yerli ürünler için uygulanan bir mevzuat olduğunu belirterek, GATT m. III'e ilişkin Ek Madde hükmü kapsamında Fransız mevzuatının GATT m. XI'den ziyade m. III altında incelenmesinin uygun olduğuna karar vermiştir.⁸⁶

---

is collected or enforced in the case of the imported product at the time or point of importation, is nevertheless to be regarded as an internal tax or other internal charge, or a law, regulation or requirement of the kind referred to in paragraph 1, and is accordingly subject to the provisions of Article III.”

⁸⁵ Bossche, s. 329.

⁸⁶ Panel Report, European Communities–Measures Affecting Asbestos and Asbestos-Containing Products, WT/DS135/R and Add.1, adopted 5 April 2001, as modified by Appellate Body Report, WT/DS135/AB/R, DSR 2001:VIII, 3305, para. 8.83-8.100 (Panel Report, EC–Asbestos).

Diğer yandan, ulusal muamele ilkesinin kapsamına GATT m.II çerçevesinde tarifeleri bağlanmış ürünler yanında tarifeleri bağlı olmayan ürünler de girmektedir.⁸⁷ Temyiz Organı'nın *Japan-Alcoholic Beverages II* Raporu'nda konuyla ilgili olarak şu ifadelere yer verilmiştir: "III. madde koruması kapsamı yalnızca II. madde altında tarife tavizine tabi ürünler ile sınırlı değildir. III. madde ile yer verilen Ulusal Muamele yükümlüğü iç vergi ve diğer iç düzenlemelerinin yerli üretimin korunması amacıyla kullanılmasını genel anlamda yasaklamaktadır. Bu yükümlülük II. madde altında tarifeleri bağlı olmayan ürünleri de kapsayacak şekilde genişlemektedir. Bu husus III. maddenin müzakere geçmişi ile de teyit edilmektedir."⁸⁸

Ulusal Muamele yükümlüğün kapsamı konusunda son olarak bahse konu yükümlüğün sadece hukuki (*de jure*) değil, filli (*de facto*) uygulamalar açısından da geçerli olduğunu belirtmekte fayda bulunmaktadır.⁸⁹ Görünüş itibariyle ayrımcı herhangi bir hüküm içermeyen bir iç vergi ya da düzenleme, vergi ya da düzenlemenin yapısı ve uygulama ile ilgili tüm şartlar değerlendirildiğinde filli olarak ithal ürünler aleyhine ayrımcı birtakım yükümlükler getiriyorsa, ulusal muamele yükümlüğünün ihlali söz konusu olabilecektir. Bu kapsamda örneğin, yerli ve ithal bir ürünün (ör; 1.6 motor binek otomobil) aynı oranda katma değer vergisine tabi tutulduğunu ve söz konusu vergiyi ödeyen firmaların ödemiş oldukları bu meblağı çalıştırdığı işçiler için devlete ödemekle yükümlü olduğu sosyal güvenlik primi borcundan düşebilme imkanının tanındığını varsayalım.⁹⁰ Düzenleme görünüş itibariyle yerli ve ithal otomobiller açısından eşit yükümlükler ve fırsatlar tanımaktadır. Ne var ki, ithalatçıların sosyal güvenlik primi ödeme sorumluluklarının yerli üreticilere nazaran çok az olması nedeniyle fiili olarak düzenlemeden yalnızca yerli üreticilerin ve dolayısıyla yerli

---

⁸⁷ Jackson-Law of the GATT, s.277; Bahala, s. 101-102; Bossche, 328-329.

⁸⁸ Appellate Body Report, Japan-Alcoholic Beverages II, s.17.

⁸⁹ Jackson-The World Trading System, s. 216; Matsushita/Schoenbaum/Mavroidis s. 173.

⁹⁰ Jackson-The World Trading System, s. 217.

otomobillerin yararlanmaları sonucu doğmaktadır ki; bu durum ithal otomobiller fiili ayrımcılığa yol açmaktadır.⁹¹

Fiili olarak yapılan ayrımcılık konusunda diğer bir örnek ise şu şekilde verilebilir: DTÖ üyesi bir ülkenin şarapları, alkol oranları ve yapıldıkları üzüm çeşidine göre değişik oranlarda tüketim vergisine tabi tuttuğunu varsayalım. Görünüş itibariyle ayrımcı muamele taşımayan bu düzenleme yalnızca ilgili DTÖ üyesi topraklarında yetişen üzüm çeşidinden yapılan şarapları daha az, buna mukabil diğer DTÖ üyesi ülkeler topraklarında yetişen üzüm çeşitlerinden yapılan şarapları daha fazla oranda vergilendirmesi halinde ithal şaraplar açısından filli bir ayrımcık söz konusu olabilecektir.

D. Madde III:1

GATT m. III:1 hükmü Ulusal Muamele kuralının genel amacını ortaya koymakta ve maddenin bundan sonra gelen fıkralarında ayrıntılı olarak düzenlenen uygulamalar açısından rehberlik yapmaktadır. Temyiz Organı *Japan-Alcoholic Beverages* Raporu'nda m.III:1'in fonksiyonu hakkında şu ifadeler yer vermiştir: "Madde III:1 iç vergi ve düzenlemelerin yerli üretimin koruması amacıyla kullanılmamasına yönelik genel bir prensip ortaya koymaktadır. Bu genel prensip III. maddenin geri kalan kısmına ışık tutmaktadır. Madde III:1'in hedefi; Madde III:2 ve diğer paragraflarda kullanılan metinlerdeki kelimelerin anlamını zayıflatmayacak ve bunlara saygı duyacak şekilde, bu paragraflarda yer verilen spesifik yükümlülüklerin anlaşılması ve yorumlanmasına rehberlik edecek genel bir prensip ortaya koymaktır."⁹²

Bununla beraber, Temyiz Organı devamla, GATT m.III:1 hükmünün sonraki fıkraları, fıkralarda kullanılan ifadelerin değişikliği ölçüsünde farklı olarak etkilediğini beyan etmiştir. Bu husus aşağıda daha ayrıntılı olarak incelenecektir.

⁹¹ Jackson-The World Trading System, s. 217.

⁹² Appellate Body Report, Japan-Alcoholic Beverages II, s. 18.

E. Madde III:2

GATT m.III'ün 2. fıkrası iç vergi ve ücretler bakımından Ulusal Muamele kuralını düzenlemektedir. Anılan fıkranın ilk cümlesi benzer ürünler bakımından, ikinci cümlesi ise doğrudan rakip ya da ikame ürünler açısından Ulusal Muamele kuralını ele almaktadır.

a. Madde III:2 İlk Cümle

GATT m. III:2'nin ilk cümlesi "DTÖ üyesi bir ülkeden diğer bir DTÖ üyesi ülkeye ithal edilen ürünlerin, *benzer* yerli ürünlerin doğrudan ya da dolaylı olarak tabi olduklarını *aşan şekilde* doğrudan ya da dolaylı *iç vergi ya da diğer herhangi bir iç ücrete* tabi tutulamayacaklarını öngörmektedir. Bu çerçevede, yerli ve ithal ürünler açısından mali yükümlükler getiren bir düzenlemenin m.III:2 ilk cümlesine uygun olup olmadığının belirlenmesi, her şeyden önce mali yükümlüğün bir "iç vergi ya da ücret" olup olmadığının araştırılmasını gerekli kılmaktadır.⁹³ Bu tespit sonrasında ise anılan "iç vergi ya da ücret" in m.III:2 ilk cümlesine aykırılığı için aşağıdaki iki sorunun olumlu cevaplandırılması gereklidir:

- Vergi konusu ithal ve yerli ürünler benzer ürün müdür?
- İthal ürün yerli ürünü aşan şekilde mi vergilendirilmiştir?⁹⁴

GATT m.III:2 ilk cümlesinin, ikinci cümleden farklı olarak m.III:1'e doğrudan atıfta bulunmaması karşısında bu maddenin ihlalinin ispatı bakımından yukarıdaki şartlara ilave olarak iç vergi düzenlemesinin yerli üretimin koruması amacıyla kullanıldığının ispatına gerek yoktur.⁹⁵ Esasen m.II:2'nin ilk cümlesi m.III:1 ile öngörülen amacı kapsar niteliktedir. Bu çerçevede, m. III:2 ilk cümlesinin ihlali için ele alınan bir vergi düzenlemesinin *benzer* ithal ürünü yerli ürünü *aşan şekilde* vergilendirilmesinin ortaya konulması yeterli olacaktır.⁹⁶

⁹³ İç tedbir ve sınır önlemleri tartışması için bkz. Ulusal Muamele İlkesinin Kapsamı, s. 13.

⁹⁴ Bossche s. 331; Appellate Body Report, Japan–Alcoholic Beverages II, s. 18-19.

⁹⁵ Appellate Body Report, Japan–Alcoholic Beverages II, s. 18.

⁹⁶ Appellate Body Report, Japan–Alcoholic Beverages II, s. 18-19.

1. İthal ve yerli ürünün benzer ürün olması

En Çok Kayrılan Ülke kuralında olduğu gibi, DTÖ üyelerin GATT m.III:2 ilk cümlesi kapsamında Ulusal Muamele yükümlükleri sadece benzer ürünler bakımından geçerlidir.⁹⁷ Benzer olmayan yerli ve ithal ürünlerin farklı vergilendirilmesi halinde Ulusal Muamele kuralı ihlal edilmeyecektir.⁹⁸ Ancak En Çok Kayrılan Ülke kuralı ile ilgili olarak yapılan açıklamada belirtildiği üzere; benzer ürün kavramı konusunda GATT’da genel bir tanım bulunmamaktadır. Bununla beraber, GATT m.III:2 ilk cümlesi kapsamında benzer ürün kavramının ne anlama geldiğini kavramaya yardımcı birçok GATT Çalışma Grubu, Panel ve Temyiz Organı Raporu bulunmaktadır.

Benzer ürün kavramı ile ilgili en temel yaklaşım 1970 tarihli Sınır Vergisi Ayarlamalarına ilişkin Çalışma Grubu Raporu’nda ortaya konmuştur.⁹⁹ Çalışma Grubu Raporu’na göre GATT 1947’de 16 defa geçen “benzer ürün” kavramı ile ilgili saptama durum bazında yapılacak, ancak sınırlayıcı olmamak üzere benzer ürün tespitinde şu kriterler göz önüne alınacaktır: i) ilgili pazarda ürünün nihai kullanımı, ii) ülkeden ülkeye değişen tüketici tercih ve alışkanlıkları ve iii) ürünün özellikleri, yapısı ve niteliği. Çalışma Grubu Raporu’nda ortaya konan bu yaklaşım GATT döneminde kurulan ve “benzer ürün” kavramının ele alındığı Panellerin hemen hepsinde kullanılmıştır.¹⁰⁰ Öte yandan, Çalışma Grubu Raporu’nda yer verilmemiş olmakla beraber, birçok Panel ürüne ilişkin tarife sınıflandırılmasını da benzerlik saptamasında ilave bir kriter olarak kullanmıştır.

Nitekim, *Japan Alcoholic Beverages I* GATT Paneli bahsi geçen kriterler yanında tarife sınıflandırması kriterlerini de kullanmak suretiyle

⁹⁷ Jackson-The World Trading System s. 59.

⁹⁸ Bossche 2. 314; ; Matsushita/Schoenbaum/Mavroidis s. 158.

⁹⁹ Report of the Working Party on Border Tax Adjustments, adopted on 2 December 1970, BISD 18S/97, para. 18.

¹⁰⁰ Bossche, s. 335; GATT Panel Report, EEC–Animal Feed Proteins, GATT Panel Report, Spain–Unroasted Coffee, GATT Panel Report, Japan–Customs Duties, Taxes and Labeling Practices on Imported Wines and Alcoholic Beverages, L/6216, adopted 10 November 1987, BISD 34S/83 (GATT Panel Report, Japan–Alcoholic Beverages I).

yerli ve ithal cin, votka, viski, üzüm konyacı, meyve konyacı, klasik likörler ile damıtılmış ve köpüklü şaraplarının benzer ürün olduğuna karar vermiştir.¹⁰¹ Panel bahsi geçen ürün kategorilerinin kalitelerine göre alt ayrımlara bölünerek değişik oranlarda vergilendirilmesini m.III'e aykırı bulmuştur.¹⁰² Başka bir anlatımla, Panele göre farklı kalitedeki aynı ürünlerin m.III kapsamında benzer ürün olmadığını söyleme imkanı bulunmamaktadır.

US-Malt Beverages GATT Paneli ise benzer ürün tespitinde farklı bir yaklaşım sergilemiştir. Panel'e göre benzer ürün saptamasında m. III:1'de yer verilen Ulusal Muamele kuralının genel amacı göz önüne alınmalıdır.¹⁰³ Bu çerçevede, farklı uygulamaya tabi iki ürünün benzer ürün olup olmadığı belirlenirken farklı uygulamanın "yerli üretimin korunması amacıyla" yapıp yapılmadığı esastan hareket edilecektir. Yerli üretimin korunmasına yönelik bir amaç güdümediği sürece farklı ürün kategorilerini farklı muameleye tabi tutmak m.III'ü ihlal etmeyecektir. Bu yaklaşım etrafında, Panel sadece ABD'nin güney doğusunda ve Akdeniz bölgesinde yetişen üzüm çeşitlerinden yapılan şarapların Kanada'dan ithal edilen şaraplara nazaran daha avantajlı vergilendirilmesinin yerli üretimin korunmasına yönelik olduğuna ve böylelikle m.III'ün ihlal edildiğine karar vermiştir.¹⁰⁴

"Amaç ve etki" (*aim and effect*) olarak bilinen bu yaklaşım tarzı *US-Taxes on Automobiles* GATT Paneli Raporu'nda daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Panele konu olan olayda, ABD değeri 30.000 doların üstünde ve altında olan arabaları değişik oranda perakende tüketim vergisine tabi tutmuştur. Avrupa Topluluğu (AT) benzer ürün olan bu iki kategorinin farklı uygulamaya tabi tutulmasının GATT m.III:2 birinci cümlesini ihlal ettiğini iddia etmiştir. AT'na göre benzer ürün saptaması ürünün nihai kullanımı, fiziksel özellikleri ve tarife sınıflandırılması kriterleri etrafında

¹⁰¹ GATT Panel Report, Japan- Alcoholic Beverages I, para. 5.6.

¹⁰² Hudec, s. 119.

¹⁰³ GATT Panel Report, United States-Measures Affecting Alcoholic and Malt Beverages, DS23/R, adopted 19 June 1992, BISD 39S/206, para. 5.25 (GATT Panel Report, US-Malt Beverages).

¹⁰⁴ GATT Panel Report, US-Malt Beverages, para. 5.26.

yapılmalıdır. Buna mukabil ABD benzer ürün tespitinde asıl etkenin düzenlemenin “yerli üretimin korunması amacıyla” kullanılıp kullanılmadığı hususunun olduğunu ileri sürmüştür. Panel söz konusu olayda benzerlik saptamasını “amaç ve etki” analizi çerçevesinde yapmış ve düzenlemenin yerli üretimin korunması amacıyla yapıp yapılmadığını araştırmıştır. Bu çerçevede Panel, 30.000 dolarlık sınırın yerli üretimin korunması amacıyla konulmadığı ve yerli ve yabancı ürünler arasında ayrımcılık doğuracak bir etki yaratmadığı gerekçeleri ile 30.000 doların üstünde ve altında olan arabaların benzer ürün olmadığı sonucuna ulaşmıştır.¹⁰⁵

Bununla beraber, DTÖ döneminde karara bağlanan *Japan Alcoholic Beverages II* Paneli benzer ürün saptamasına yönelik “amaç ve etki” analizini açık bir dille reddetmiştir. Panel’e göre “amaç ve etki” etki analizi kaynağını GATT m.III:1’de yer verilen “yerli üretimin korunması amacıyla” cümleciğinden almaktadır. Ne var ki m. III:2 ilk cümlesi, ikinci cümlenin aksine m. III:1’e doğrudan atıf yapmamaktadır. Daha da ötesi “amaç ve etki” analizinin ispat açısından birtakım olumsuzlukları bulunmaktadır. Bu kapsamda, davacı taraf anlaşmazlık konusu mevzuatın yalnızca etkilerini değil aynı zamanda amacını da ispat etmek zorunda kalacaktır. Ele alınan mevzuatın etkilerini belirlemek mümkün olmakla beraber amacın belirlenmesi her zaman mümkün olmamaktadır. Buna ilave olarak, bazı durumlarda mevzuatlar birden çok hedef göz önüne alınarak sevk edilmektedir. Bu durumda hangi hedefin “amaç ve etki” analizi çerçevesinde ele alınacağı güçlük arz etmektedir. Diğer taraftan,

¹⁰⁵ GATT Panel Report, United States–Taxes on Automobiles, DS31/R, 11 October 1994, unadopted, para. 5.1-5.15; (GATT Panel Report, US–Taxes on Automobiles), Öte yandan belirtmek gerekir ki bahse konu Panel Raporu GATT taraflarınca kabul edilmemiştir. Temyiz Organı’nın *Japan–Alcoholic Beverages II* Raporu’nda ifade edildiği üzere GATT taraflarınca kabul edilmiş panel raporları DTÖ hukuku açısından bağlayıcı olmamakla beraber, sonraki uygulamalar açısından yasal bir beklenti yaratmaktadır. Buna mukabil kabul edilmemiş, GATT panel raporlarının DTÖ hukuku bakımından herhangi bir yasal statüsü bulunmamaktadır. Bununla birlikte uygun olduğu ölçüde kabul edilmemiş panel raporlarındaki muhakemenin de sonraki Paneller tarafından göz önüne alınmasına bir engel bulunmamaktadır. Daha geniş bilgi için bkz Appellate Body Report, Japan-Alcoholic beverages II, s. 12-15.

çoğu zaman amacının belirlenmesine yönelik olarak mevzuatın yasal geçmişi araştırılmaktadır ki; böylesi bir araştırma davacı taraf açısından zor hatta bazı durumlarda imkansız olmaktadır. Öte yandan, “amaç ve etki” analizinin hangi tür amaçların GATT’ın m.III’den sapmayı haklı kıldığına dair bir liste sunmaması karşısında, DTÖ yükümlüklerinden ancak sınırlı olarak sayılan amaçlar kapsamında kaçınmaya olanak sağlayan GATT m.XX gereksiz ve kullanılamaz hale gelmektedir.¹⁰⁶

Panel tarafından “amaç ve etki” analizine karşı olarak geliştirilen bu yaklaşım tarzı Temyiz Organınca da zımni olarak onanmıştır.¹⁰⁷ Temyiz Organı ayrıca, m. III:2 ilk cümlesi kapsamında benzer ürün tespitinin ne şekilde yapılması gerektiğini de ele almıştır. Temyiz Organı’na göre m. III:2 ikinci cümlesinin, ilk cümlede ele alınan “benzer ürün” kategorisinden daha geniş bir kategori için ulusal muamele yükümlülüğü getirmesi karşısında ilk fıkrada ele alınan benzer ürün kategorisinin dar olarak yorumlanması gerekmektedir. Temyiz Organı, benzer ürün tespitinin nasıl yapılacağı konusunda ise yukarıda bahsi geçen Çalışma Grubu Raporu’nda ele alınan kriterler (- ilgili pazarda ürünün nihai kullanımı, - ülkeden ülkeye değişen tüketici tercih ve alışkanlıkları ve - ürünün özelliği, yapısı ve niteliği) ile tarife sınıflandırması kriterine atıfta bulunmuştur. Bununla beraber bu kriterlerin kullanımının kaçınılmaz olarak belli bir oranda takdiri muhakemeyi beraberinde getirdiği vurgusunda bulunmuştur.¹⁰⁸ Temyiz Organı “benzer ürün” tespitine yönelik olarak getirdiği bu yaklaşım ve değişiklikler temelinde, Japonların yerli *shochu* içkisi ile ithal votkaların benzer ürün olduğuna karar vermiştir. Temyiz Organı’nın benzer ürün konusundaki bu yaklaşımı daha sonraki Panel ve Temyiz Organı raporları tarafından da aynen benimsenmiş ve DTÖ Hukuku’nda genel kabul görmüştür.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Panel Report, Japan–Alcoholic Beverages II, para. 6.11-19.

¹⁰⁷ Appellate Body Report, Japan–Alcoholic Beverages II, s. 23.

¹⁰⁸ Appellate Body Report, Japan –Alcoholic Beverages II, s. 19-22.

¹⁰⁹ Appellate Body Report, Canada–Certain Measures Concerning Periodicals, WT/DS31/AB/R, adopted 30 July 1997, DSR 1997:I, 449, s. 20 (Appellate Body Report, Canada–Periodicals); Panel Report Indonesia Autos, para. 14.108-109; Panel Report, Mexico–Tax Measures on Soft Drinks and Other Beverages, WT/DS308/R, adopted 24 March 2006, as modified by Appellate Body Report, WT/DS308/AB/R

2. İthal ürünün yerli ürünü aşan şekilde vergilendirilmesi

GATT m.III:2 ilk cümlesi uyarınca ithal ürünler üzerine konan iç vergilerin yerli ürünler üzerine konan iç vergileri aşmaması gereklidir. Temyiz Organı *Japan-Alcoholic Beverages II* Raporu'nda ithal ürünlere uygulanan vergilerin ne ölçüde yerli ürünlere uygulanan vergileri aşabileceği ile ilgili olarak oldukça katı bir tutum sergilemiştir.¹¹⁰ Temyiz Organı'na göre "En küçük miktarda bir 'aşma' bile çok fazladır. Madde III:2 ilk cümlesindeki ayrımcı vergilendirmenin yasaklanması ne 'ticari etki testi' şartına tabi tutulmuş ne de ihmal edilebilir (*de minimis*) standardı ile sınırlandırılmıştır."¹¹¹

Temyiz Organı aynı davada; ithal ve yerli ürünler arasındaki farklı vergilendirme nedeniyle, ithalat miktarında değişiklik olmamasının m.III'ün ihlali bakımından bir önem taşımadığı görüşüne yer vermiştir. Temyiz Organı'na göre m.III sadece belli bir ticaret hacmine ilişkin beklentileri değil; ithal ve yerli ürünler arasındaki eşit rekabet koşullarının yaratılmasına ilişkin beklentiyi korumaktadır.¹¹² Bu çerçevede farklı vergi uygulamasının etkisinin ihmal edilebilir düzeyde olması veya hiç olmaması halinde bile Ulusal Muamele kuralının ihlali söz konusu olabilecektir.¹¹³

İthal ve yerli ürünlerin tabi olduğu eşit vergilerin ödenme zamanı konusunda değişik zamanların öngörülmesi halinde de m.III'ün ihlali gündeme gelebilecektir. Nitekim *Argentina-Hides and Leather* Panelinde Arjantin tarafından ithal ürünler ve yerli ürünlerin aynı oranda tabi olduğu vergilerin ithal ürünler açısından 30 gün önce ödenmesi

---

para. 8.28 (Panel Report, Mexico–Taxes on Soft Drinks); Panel Report, Dominican Republic–Measures Affecting the Importation and Internal Sale of Cigarettes, WT/DS302/R, adopted 19 May 2005, as modified by Appellate Body Report, WT/DS302/AB/R, DSR 2005:XV, 7425, para. 7.329 (Panel Report, Dominican Republic–Import and Sale of Cigarettes).

¹¹⁰ Bossche, s. 338.

¹¹¹ Appellate Body Report, Japan–Alcoholic Beverages II, s. 23.

¹¹² Appellate Body Report, Japan–Alcoholic Beverages II, s. 16.

¹¹³ Bahala, s. 101.

yükümlüğünün etkisinin ihmal edilebilir düzeyde olması savı Panel tarafından reddedilmiştir.¹¹⁴

Diğer yandan, ithal ve yerli ürün üzerine konan vergilerin ayrımcı bir muamele içerip içermediğine yönelik değerlendirme rakamsal olarak değil, verginin gerçek etkisi üzerinden yapılacaktır.¹¹⁵ Diğer bir anlatımla, ithal ve yerli ürünler aynı oranda vergilendirilse bile vergilendirmeye ilişkin hesaplanma metodlarının farklılık arz etmesi halinde ithal ürünler açısından daha ağır vergi yükü doğabilecektir. Bu kapsamda örneğin, benzer yerli ve ithal ürünlerden birini nihai ürün üzerinden diğerini içerisinde bulundurduğu hammadde oranına göre vergilendirilmesi halinde, ithal ürünler açısından farklı vergi yükümlüğü doğabilecektir.¹¹⁶

Vergilendirme konusunda son olarak belirtmek gerekir ki; ithal bir ürünün farklı vergilendirmesinden kaynaklanan olumsuz etkinin söz konusu ürüne ilişkin olarak tanınan diğer bazı olanaklar ile dengelendiği iddiası, farklı uygulamayı m.III:2 birinci cümlesine uygun hale getirmeyecektir.¹¹⁷

b. Madde III:2 İkinci Cümle

GATT m. III:2'nin ikinci cümlesi ayrıca, hiç bir DTÖ üyesinin ithal ve yerli ürünler için iç vergi ya da diğer iç ücretleri başka bir yolla *I. paragraftaki prensiplere* aykırı şekilde uygulayacağını öngörmektedir. Bu hükmü açıklamak üzere sevk edilmiş bulunan Ek Madde ise: “2 paragrafın birinci cümlesindeki şartları taşıyan bir vergi sadece, vergilendirilmiş ürün ile *benzer biçimde vergilendirilmeyen doğrudan*

---

¹¹⁴ Panel Report, Argentina–Measures Affecting the Export of Bovine Hides and Import of Finished Leather, WT/DS155/R and Corr.1, adopted 16 February 2001, DSR 2001:V, 1779, para. 11.241-11.245 (Panel Report, Argentina–Hides and Leather).

¹¹⁵ Bossche, s. 339.

¹¹⁶ Bossche, s. 339.

¹¹⁷ Bossche, s.339.

rekabetçi ya da ikame ürün arasında rekabetin olduğu durumlarda ikinci cümledeki hükme aykırı olduğu kabul edilir.”¹¹⁸ hükmünü içermektedir.

GATT m.III:2 ikinci cümlesinin 1 paragrafta ortaya konan prensiplere yaptığı atıf temel olarak iç vergi ve ücretlerin “yerli üretimin korunması amacıyla” kullanılmamasına ilişkin genel prensibe gönderme yapmaktadır.¹¹⁹ Ek Madde ise benzer ürün kategorisinden daha geniş bir kategori olan doğrudan rekabetçi ya da ikame ürünler bakımından da Ulusal Muamele yükümlüğünün geçerli olduğunu vurgulamaktadır.

Bu çerçevede, herhangi bir iç vergi ya da ücretin GATT m.III:2 ikinci cümleye aykırılığı için şu dört sorunun olumlu cevaplandırılması gereklidir:

- Ele alınan tedbir bir iç vergi veya ücret midir?
- İç vergi ya da ücret konusu ithal ve yerli ürünler doğrudan rekabetçi ya da ikame ürün müdür?
- İthal ve yerli ürünler farklı mı vergilendirilmiştir?
- Farklı vergilendirme yerli üretimin korunması amacıyla mı yapılmıştır?¹²⁰

Yukarıda sayılan dört şarttan ilkinin Ulusal Muamele kuralının kapsamı başlığı altında ele alınması nedeniyle bu kısımda tekrar inceleme konusu yapılmayacaktır. Diğer hususlar ise başlıklar halinde aşağıda incelenecektir.

1. İthal ve yerli ürünün doğrudan rekabetçi ya da ikame ürün olması

GATT m. III:2 ikinci cümlesine ilişkin Ek Madde, m.III:2 ilk cümle ile benzer ürünler bakımından öngörülen Ulusal Muamele yükümlüğünü,

¹¹⁸ Ek Maddenin resmi İngilizce metni şu şekildedir: “A tax conforming to the requirements of the first sentence of paragraph 2 would be considered to be inconsistent with the provisions of the second sentence only in cases where competition was involved between, on the one hand, the taxed product and, on the other hand, a directly competitive or substitutable product which was not similarly taxed.”

¹¹⁹ Appellate Body Report, Korea–Alcoholic Beverages, dip not 70.

¹²⁰ Bossche s. 341.

doğrudan rekabetçi ve ikame ürünleri de kapsayacak şekilde genişletmektedir. Bu çerçevede, inceleme konusu yapılan ürünlerin benzer ürün olması halinde m.III:2'nin ilk cümlesi, ürünlerin doğrudan rekabetçi ya da ikame ürün olması halinde ikinci cümle hükmü uygulama alanı bulacaktır. Ancak, panel başvurusunda bulunan DTÖ üyesi bir ülke değerlendirmenin her iki cümle bakımından da yapılmasını terditli olarak talep edebilir.

Bu durumda, inceleme konusu iç vergi ya da ücretin Ulusal Muamele kuralına aykırılığı için değerlendirmenin öncelikle ilk cümle altında yapılması, cevabın olumsuz olması halinde ikinci cümleyle başvurulması gereklidir.¹²¹ Böylesi bir inceleme mantiken tutarlıdır. Zira m.III:2'ün ilk cümlesi daha dar bir ürün grubu olan benzer ürünler açısından uygulama alanı bulmakta, buna karşılık iç vergi ve ücretlerin çok az miktarda bile olsa farklı uygulanması ulusal muamele yükümlüğünün ihlali bakımında yeterli sayılmaktadır. İkinci cümle ise daha geniş bir ürün grubu olan doğrudan rekabetçi ya da ikame ürünleri kapsamakta, ancak aşağıda daha ayrıntılı olarak üzerinde durulacağı üzere vergi ve ücretler bakımından ihmal edilebilir (*de minimis*) düzeyde sapmalar Ulusal Muamele kuralının ihlali bakımından yeterli görülmemektedir.¹²²

Benzer ürün ve doğrudan rekabetçi ya da ikame ürün kategorileri arasındaki ilişki ise Temyiz Organı'nın *Korea-Alcoholic Beverages* Raporu'nda şu şekilde açıklanmıştır: “benzer ürün’ kümesi doğrudan rekabetçi ve ikame ürün kümesinin bir alt kümesini teşkil etmektedir. Tanım itibarıyla tüm benzer ürünler, doğrudan rekabetçi ve ikame ürün iken, tüm doğrudan rekabetçi ve ikame ürünler benzer ürün değildir. Benzer ürün kategorisi dar yorumlanmak zorundadır, buna mukabil doğrudan rekabetçi ve ikame ürünler daha geniştir. Birbirini tam ikame eden ürünler m.III:2'nin birinci cümlesi altında değerlendirilecekken,

---

¹²¹ Appellate Body Report, Canada–Periodicals, s. 22-23.

¹²² Bossche, s. 346.

ikame edilebilir olmakla beraber birbirini tam ikame etmeyen ürünler ikinci cümle altında değerlendirilecektir.”¹²³

Ele alınan ürünlerin doğrudan rekabetçi ya da ikame ürün olup olmadıkları ise durum bazında değerlendirilecektir.¹²⁴ Böylesi bir değerlendirme sırasında ürünlerin fiziksel özellikleri, nihai kullanımları ve tarife sınıflandırmalarının yanı sıra ürünlerin yer aldıkları pazarda rekabetçi olup olmadıkları incelenecektir. Genel olarak tüm DTÖ Anlaşmalarının ve özel olarak GATT’ın birer ticari antlaşma olmaları göz önüne alındığında, doğrudan rekabetçi ya da ikame ürün tespiti açısından ilgili pazara bakmak doğru bir yaklaşım tarzıdır.¹²⁵ Bu çerçevede, ilgili pazarda ele alınan ürünler birbiri yerine kullanılabilir ya da belli bir ihtiyacın giderilmesi açısından birbirine alternatif olabiliyorsa ürünlerin doğrudan rekabetçi ya da ikame oldukları söylenebilir.¹²⁶ Yapılacak incelemede nicel veriler göz önüne alınacak olmakla beraber, asıl olarak ilgili pazarda rekabetin niteliği değerlendirilecektir.¹²⁷

Değerlendirilmede talebin çapraz fiyat esnekliği bir yöntem olarak kullanılabilir olmakla birlikte, tek başına belirleyici etken olarak kabul edilmemektedir.¹²⁸ Bu kapsamda, örneğin araba fiyatların çok yükseldiği bir ortamda tüketicilerin araba almak için ayırdıkları paralarının bir kısmı ile motosiklet arata kalan kısmı ile mobilya almaları durumunda mobilya ve arabanın m.III:2 ikinci cümle anlamında rekabetçi ya da ikame ürün olduklarını söyleme imkanı bulunmamaktadır. Özellikle, m. III:2’nin ikinci cümlesinde yer verilen “rekabetçi ya da ikame olma” kelimelerinin “doğrudan” kelimesi ile nitelendirilmesi karşısında yerli ve ithal ürünler

¹²³ Appellate Body Report, Korea–Alcoholic Beverages, para. 118.

¹²⁴ Appellate Body Report, Japan–Alcoholic Beverages II, s. 25; Appellate Body Report, Canada–Periodicals, s. 25.

¹²⁵ Appellate Body Report, Japan–Alcoholic Beverages II, s. 25; Appellate Body Report, Canada–Periodicals, s. 25.

¹²⁶ Bossche, s. 343.

¹²⁷ Appellate Body Report, Korea–Alcoholic Beverages, para. 132-134.

¹²⁸ Appellate Body Report, Korea–Alcoholic Beverages, para. 134.

arasındaki rekabet ilişkisinin niteliği önem kazanmakta ve bu anlamda rekabet ilişkisinin yakın olması zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.¹²⁹

Diğer yandan, Temyiz Organı *Korea-Alcoholic Beverages* Raporu'nda; ürünler arasındaki rekabet ve ikame ilişkisi araştırılırken ürünlere yönelik pazardaki mevcut talep durumunu inceleyen statik bir yaklaşım yerine, özellikle ithal ürüne yönelik görünmeyen talebi de araştıran dinamik bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiğini vurgulamıştır.¹³⁰ Zira inceleme dönemi öncesinde, ithal ürünlerin yerli ürünleri korumak maksadıyla daha yüksek oranda vergiye tabi tutulmaları ya da bu ürünler bakımından konmuş ithalat yasağı ve kısıtlamaları mevcut talep üzerinde etkiler doğurabilmektedir. Bu durumlarda gerekli olduğu ölçüde incelenen pazar ile bezer özellikler taşıyan diğer ülke pazarlarındaki rekabet ve ikame ilişkisi göz önüne alınabilecektir.¹³¹

2. İthal ve yerli ürünlerin farklı vergilendirilmesi

GATT m.III:2 ikinci cümlesine göre Ulusal Muamele yükümlüğünün ihlali için, ithal ürünlerin doğrudan rekabetçi ve ikame yerli ürünlere nazaran farklı vergilendirilmesi gereklidir. Ancak, GATT m. III:2 ilk cümlesindeki uygulamadan farklı olarak, ikinci cümle kapsamında ihlalden söz edebilmek için farklı uygulamanın ihmal edilebilir bir oranda veya miktarda olması gereklidir.¹³² Vergilendirme arasındaki farkın ihmal edilebilir düzeyde olup olmadığı ise olay bazında değerlendirilecektir.

Bu kapsamda örneğin Temyiz Organı'nın *Chile-Alcoholic Beverages* Raporu'nda doğrudan rekabetçi ve ikame ürün oldukları tartışma konusu yapılmayan damıtılmış alkollü içkilerin % 35 ve daha az alkol oranlı olanlarını % 27'den başlayan oranlarda, buna karşılık % 39 ve daha fazla alkol oranlı olanların % 47'ye varan oranlarda vergilendirmesinin önemsiz sayılmayacağını belirtilmiştir.¹³³ Söz konusu uygulamada yerli

¹²⁹ Appellate Body Report, Korea–Alcoholic Beverages, para. 115-116.

¹³⁰ Appellate Body Report, Korea–Alcoholic Beverages, para. 120-124.

¹³¹ Appellate Body Report, Korea–Alcoholic Beverages, para. 135-138.

¹³² Appellate Body Report, Japan–Alcoholic Beverages II, s. 27.

¹³³ Appellate Body Report, Chile–Alcoholic Beverages, para. 50.

üretimin yaklaşık % 75'i en alt vergi diliminde yer alırken ithal ürünlerin % 95'i en üst vergi dilimi altında vergiye tabi tutulmuştur.

3. Farklı vergilendirmenin yerli üretimin korunması amacıyla yapılması

GATT m.III:2 ikinci cümlesinin ihlali bakımından son olarak farklı vergilendirmenin yerli üretimin korunması amacıyla yapılıp yapılmadığı araştırılmalıdır. Söz konusu araştırmanın bir önceki başlık altında yer verilen “farklı vergilendirme” şartından ayrı olarak yapılması gereklidir.¹³⁴ Farklı vergilendirme çoğu kez yerli üretimin korunması amacıyla yapıyor olmakla birlikte tersi durumların ortaya çıkma olasılığı da vardır. Aksine bir yorum yani “yerli üretimin korunması amacı” şartının “farklı vergilendirme” şartından ayrı olarak incelenmemesi m. III:2 ikinci cümlesinin 1. paragrafa yaptığı atfı anlamsız hale getirir. Oysa, Temyiz Organı'nın *US-Gasoline* Raporu'nda ifade edildiği üzere DTÖ Anlaşmaları yorumlanırken anlaşma metninde yer verilen bir paragraf ya da ifadeyi anlamsız ya da kullanılmaz hale getiren bir yaklaşımdan kaçınılması gereklidir.¹³⁵

Nitekim, Temyiz Organı *Japan Alcoholic Beverages II* Raporu'nda, bu iki hususun ayrı ayrı ele alınması gerektiğini belirtmiştir. Buna mukabil, “doğrudan rekabetçi ya da ikame ürünlerin” farklı vergilendirilmediği hallerde, verginin “yerli üretimin korunması amacıyla” kullanılıp kullanılmadığı şartının ayrıca incelenmesine gerek yoktur. Zira, farklı vergilendirmenin olmadığı bir durumda, olmayan bir şeyin hangi amaçla kullanıldığının araştırılması gereksiz kalmaktadır.

Farklı vergilendirmenin yerli üretimin korunması amacıyla kullanılıp kullanılmadığının tespiti, uygulamanın yerli ve ithal ürünler açısından nasıl yapıldığına ilişkin kapsamlı ve objektif bir analizi gerekli kılmaktadır. Uygulamanın amacı her zaman kolay tespit edilebilir olmamakla beraber, korumacı yaklaşım çoğu kez verginin yapısı, dizaynı

¹³⁴ Bossche, s. 347.

¹³⁵ Appellate Body Report, *US-Gasoline*, s. 23.

ve genel uygulamasından kolaylıkla çıkarılabilmektedir.¹³⁶ Örneğin ele alınan vergi uygulaması bakımından yerli ürünlerin çoğu kez düşük vergi dilimleri, buna mukabil ithal ürünlerin yüksek vergi dilimleri altında vergilendirilecek şekilde ayarlanması halinde yerli üretimin korunması amacının var olduğu sonucu çıkarılabilecektir.¹³⁷ Ayrıca, vergi oran ya da miktarındaki farklılığın boyutu koruma amacını daha net olarak ortaya koyacaktır.

Diğer yandan, uygulamanın amacına yönelik yasa koyucu veya düzenleyicilerin açıklamaları objektif analiz bakımından gerekli olmamakla beraber, bazı durumlarda Temyiz Organı ve Paneller tarafından dikkate alınmaktadır.¹³⁸

F. Madde III:4

GATT m.III:4 hükmü Ulusal Muamele yükümlüğünü vergi ve ücretler gibi mali yükümlüklerin ötesine taşıyarak, mali yükümlük içermeyen diğer iç düzenlemeler bakımından da geçerli olduğunu öngörmektedir. GATT m.III:4'e göre herhangi bir DTÖ üyesi ülkeden diğer bir DTÖ üyesi ülkeye ithal edilen ürünler, bunların *iç satışı, satışa sunulması, alımı, nakliyesi, dağıtımı ya da kullanılmalarını etkileyen tüm kanunlar, düzenlemeler ve gereksinimler* açısından *benzer yerli ürünlerin tabi olduğu muameleden daha az lehte bir muameleye tabi tutulamaz...."*

Buna göre m.III/4'te öngörülen Ulusal Muamele yükümlüğünün ihlali için şu unsurların varlığı gereklidir:

- Ele alınan tedbirin benzer ürünlerin iç satışı, satışa sunulması, alımı, nakliyesi, dağıtımı ya da kullanılmalarını etkileyen kanun, düzenleme veya gereksinim olması,
- Tedbir konusu ithal ve yerli ürünlerin benzer ürün olması,
- İthal ürünlerin daha az lehte bir muameleye tabi tutulması.¹³⁹

¹³⁶ Appellate Body Report, Japan–Alcoholic Beverages, s. 29; Bossche s. 347.

¹³⁷ Bossche s. 347-348.

¹³⁸ Appellate Body Report, Canada–Periodicals s. 30-31.

¹³⁹ Appellate Body Report, Korea–Measures Affecting Imports of Fresh, Chilled and Frozen Beef, WT/DS161/AB/R, WT/DS169/AB/R, adopted 10 January 2001,

Diğer taraftan, m.III:2 ilk cümlesinde olduğu gibi, m. III:4'ün m.III:1'e doğrudan atıfta bulunmaması karşısında bu maddenin ihlalinin ispatı bakımından yukarıdaki şartlara ilave olarak ele alınan iç düzenlenin yerli üretimin korunması amacıyla kullanıldığının ispatına gerek yoktur.¹⁴⁰ Bununla beraber, III. maddenin genel amacını düzenleyen ilk fıkra hükmü m. III:4'ün yorumlanması sırasında genel olarak göz önüne alınacaktır.¹⁴¹

a. Ele alınan tedbirin benzer ürünlerin iç satışı, satışa sunulması, alımı, nakliyesi, dağıtımı ya da kullanılmalılarını etkileyen kanun, düzenleme veya gereksinim olması

GATT 1994 m.III:4 hükmü ürünün iç piyasada satışı ve kullanımını etkileyen düzenlemeler bakımından Ulusal Muamele yükümlüğü getirmektedir. Söz konusu hükmün uygulanması açısından dikkat edilmesi gereken nokta madde metninde ürünün satışı ve kullanımı ile ilgili düzenlemelerin “doğrudan düzenleyen” yerine “etkileyen” ifadesi ile nitelendirilmiş olması hususudur. Bu çerçevede, m.III:4 hükmünde yer verilen kanun, düzenleme ve gereksinim ifadesinin geniş yorumlanması gereklidir.

Ancak bu geniş yorumlama sınırsız da değildir. Aksine bir tutum her türlü düzenlemenin (örneğin araçların kırmızı ışıktaki durması gerektiğine ilişkin trafik kuralı ya da iş yerlerinin çalışma saatlerini düzenleyen bir düzenleme) m. III:4 kapsamına girdiği sonucuna götürür ki bu durum m. III:4'ün amacına ters düşer. Bu halde sınırın nerede çizilmesi gerektiği önem kazanmaktadır. Hangi tür düzenlemelerin m. III:4 kapsamına girdiğine ilişkin olarak gerek GATT dönemi ve gerekse DTÖ döneminde kurulmuş olan Paneller yol gösterici niteliktedir.

DSR 2001:I, 5, para. 133 (Appellate Body Report, Korea–Various Measures on Beef); Bossche s. 349.

¹⁴⁰ Appellate Body Report EC Banana III, para. 216.

¹⁴¹ Appellate Body Report, European Communities–Measures Affecting Asbestos and Asbestos-Containing Products, WT/DS135/AB/R, adopted 5 April 2001, DSR 2001:VII, 3243, para. 93 (Appellate Body Report, EC–Asbestos).

Bu kapsamda *Italian-Agricultural Machinery* GATTT Paneli; m. III:4 hükmünün yalnızca ürünlerin doğrudan satışı ya da kullanımını etkileyen düzenlemeler bakımından değil, yerli ve ithal ürünler arasındaki rekabet koşullarını olumsuz yönde etkileyen diğer düzenlemeler bakımından da uygulanabilir olduğunu belirtmiştir.¹⁴² Panel yalnızca İtalya'da üretilen traktörlerin alımı konusunda özel kredi koşulları sağlayan bir düzenlemenin ithal traktörler açısından rekabet koşullarını olumsuz yönde etkilediğini ve bu anlamda düzenlemenin m. III:4 kapsamına girdiğine karar vermiştir. Daha sonraki dönemdeki GATT Panelleri de benzer bir yaklaşım sergileyerek m. III:4 hükmünün ithal ürünler bakımından örneğin minimum fiyat, satış noktası, sadece belli bir miktarı içeren paketler halinde satılma, ilave etiketleme, taşınma ve reklam kısıtlamaları getiren düzenlemelerin bakımdan uygulanabileceğini belirtmişlerdir.¹⁴³

DTÖ döneminde kurulan panellerde de genel olarak GATT dönemine paralel olarak m. III:4 kapsamına giren düzenlemeleri geniş yorumlanmışlardır. Bu kapsamda sınırlayıcı olamamak üzere;

- İthalat lisansların dağıtımına ilişkin usul ve yararlanma koşullarına,¹⁴⁴
- İthalatçı ülke tarafından sağlanan herhangi bir avantajdan yararlanmak için belli bir oranda ya da miktarda yerli ürün kullanılmasına ve ya satın alınmasına,¹⁴⁵
- Ürünlerin iç pazara sunulması için bandrol yapıştırılmasına,¹⁴⁶

---

¹⁴² GATT Panel Report, *Italian Agricultural Machinery*, para. 12.

¹⁴³ Bossche s. 350- 351.

¹⁴⁴ EC-Bananas III (Guatemala and Honduras), para. 7.15-7.18; Belirtmek gerekir ki söz konusu panelde değerlendirme bir sınır önlemi olan ve bu anlamda m. III kapsamı dışında kalan ithal lisansları bakımdan değil, bunların dağıtımı ve yararlanma koşullarını ele alan iç düzenlemeler bakımdan yapılmıştır.

¹⁴⁵ Panel Report, *Canada-Autos*, para. 10.82; Panel report , Panel Report, *Turkey-Measures Affecting the Importation of Rice*, WT/DS334/R, adopted 22 October 2007, para. 7.217-226 (Turkey-Rice); Panel Report, *India - Measures Affecting the Automotive Sector*, WT/DS146/R, WT/DS175/R and Corr.1, adopted 5 April 2002, DSR 2002:V, 1827, para. 7.195-197, 7.304-307, 7. 313-315, (Panel Report, *India-the Autos*).

- Ürünün satışına ilişkin yasaklar ve belli bir ithalat avantajından yararlanmak için belli bir miktarda atık ürünün bertaraf edilmesi yükümlülüğüne,¹⁴⁷

- Yerli ve yabancı ürünler için farklı posta ücreti uygulanmasına,¹⁴⁸

ilişkin düzenlemelerin m. III:4 kapsamına girdiğine karar verilmiştir.

b. Tedbir konusu ithal ve yerli ürünlerin benzer ürün olması

GATT m III:4 hükmü, m.I ve GATT m.III:2 ilk cümle hükümlerinde olduğu gibi benzer ürünler bakımından uygulanma alanı bulmaktadır. Bu açıdan m. III:4 altında benzer ürün kavramının ne anlam ifade ettiği kilit önemi haizdir. Genel olarak biri ile aynı olan ve ayrımın sadece ürünün yerli veya yabancı olması bakımından yapıldığı hallerde, ürünlerin m.III:4'e göre benzer oldukları konusunda bir anlaşmazlık bulunmamaktadır. Bu kapsamda, örneğin DTÖ döneminde kurulan panellerde aynı özelliklere sahip ithal ve yerli benzin, muz, pirinç, otomobil, sigara, buğday, yenileştirilmiş lastik ve dana eti gibi ürünlerin benzer ürün oldukları kolaylıkla tespit edilmiştir.¹⁴⁹

Ne var ki birbiri ile aynı olmayan ancak rekabet ilişkisi içinde olan ürünlerin m.III:4 kapsamında benzer olup olmadıkları tartışmalara konu olmuştur. Nitekim EC-Asbestos Panelinde; asbest lifinin polivinil alkol, cam ve selüloz lifleri ile asbest lifi kullanılan çimento bazlı ürünlerin ise polivinil alkol, cam ve selüloz lifleri kullanılan çimento bazlı ürünler ile benzer olup olmadığı anlaşmazlık konusu olmuştur.¹⁵⁰ Panel bahse konu ürünlerin benzer olduğu bulgusuna ulaşmış ancak kararın temyiz

¹⁴⁶ Dominican Republic–Import and Sale of Cigarettes, para. 7.278-280.

¹⁴⁷ Panel Report, Brazil–Measures Affecting Imports of Retreaded Tyres, WT/DS332/R, adopted 17 December 2007, as modified by Appellate Body Report, WT/DS332/AB/R, para. 7.417-419, 7.433 (Panel Report, Brazil–Retreaded Tyres).

¹⁴⁸ Panel Report, Canada–Certain Measures Concerning Periodicals, WT/DS31/R and Corr.1, adopted 30 July 1997, as modified by Appellate Body Report, WT/DS31/AB/R, DSR 1997:I, 481, para. 5.33-36 (Panel Report, Canada–Periodicals).

¹⁴⁹ <http://www.worldtradelaw.net/dsc/wtoindex.htm#gattIII>, son erişim tarihi, 7 Temmuz 2009.

¹⁵⁰ Panel Report, EC–Asbestos, para. 8.112-150.

incelemesinde Temyiz Organı bu bulgunun doğru olmağını belirtmiştir.¹⁵¹ Temyiz incelemesinde Temyiz Organı m.III:4 kapsamında benzerlik kavramının nasıl ele alınması gerektiğini ayrıntılı olarak incelemiştir.

Temyiz Organı incelemesine DTÖ uygulaması açısından benzer ürün kavramının kullanıldığı yere göre değişik anlam ifade ettiğine ilişkin *Japan-Alcoholic Beverages II* kararına atıf yaparak başlamıştır.¹⁵² Bu çerçevede benzer ürün kavramının m.III:2’de de kullanılmakla beraber, m.III:4’ün söz konusu hükümden farklı olarak kaleme alındığını, hükümlerdeki bu metin farklılığının benzer ürün kavramının anlamı üzerinde önemli etkilerinin olduğunu belirtmiştir. Temyiz Organı bu doğrultuda, m. III:2’nin “bezer ürün” ve “doğrudan rekabetçi ve ikame ürün” olmak üzere iki ayrı ürün kategorisi için iki cümle halinde iki farklı yükümlülük öngördüğünü, her iki cümleye de uyumlu bir şekilde anlam verilmesi açısından ilk cümlede geçen “benzer ürün” kavramının dar yorumlanması gerektiğini ifade etmiştir. Temyiz Organı’na göre dar yorum yapılmasına yönelik bu tür mülhazaların m.III:4 için ortaya çıkması mümkün değildir. Zira m.III:4, m.III:2 hükmünden farklı olarak yalnızca benzer ürünler bakımından geçerli olmak üzere tek bir yükümlülük öngörmektedir.¹⁵³

Bu çerçevede, Temyiz Organı m. III:4’te geçen benzer ürün kavramının, III. maddenin genel amacı olan “korumacılığın önlenmesi” ve “yerli ve ithal ürünler arasında eşit rekabet koşullarını sağlanması” prensiplerini de göz önüne alarak, m. III:2 ilk cümlesinde geçen aynı kavramdan daha geniş bir ürün kategorisini kapsadığını belirtmiştir. Bununla beraber, bu genişlik m. III:2 ikinci cümlesinde geçen “doğrudan rekabetçi ve ikame ürün” kategorisini kapsayacak genişlikte de değildir.¹⁵⁴

---

¹⁵¹ Appellate report, EC–Asbestos, para. 141 ve 147.

¹⁵² Appellate Body Report, EC–Asbestos, para. 88; Appellate Body Report, Japan–Alcoholic Beverages II, s. 21.

¹⁵³ Appellate Body Report, EC–Asbestos, para. 95-96.

¹⁵⁴ Appellate Body Report, EC–Asbestos, para. 99.

Temyiz Organı sonuç olarak m. III:4 altında benzerlik saptamasını, Sınır Vergisi Ayarlamalarına İlişkin Çalışma Grubu Raporu'nda yer verilen ve paneller ve Temyiz Organı tarafından geliştirilen dört kriter (i) ilgili pazarda ürünün nihai kullanımı, ii) ülkeden ülkeye değişmekle birlikte tüketici tercih ve alışkanlıkları, iii) ürünün özellikleri, yapısı ve niteliği ve iv) tarife sınıflandırması) etrafında yapmıştır. Temyiz Organı söz konusu kriterleri olaya uygulamış ve asbestosa ilişkin kamu sağlığı riskine ilişkin delillerin ürünün özellikleri ve tüketici tercih ve alışkanlıkları altında değerlendirmiştir. Bu değerlendirme neticesinde asbestoslu ürünler ile diğer ürünlerin benzer olduğu sonucuna ulaşamayacağını belirtmiştir.¹⁵⁵

c. İthal ürünlerin daha az lehte bir muameleye tabi tutulması

GATT m.III:4'ün ihlali için son şart olarak ithal ürünlerin benzer yerli ürünlere nazaran daha az lehte bir muameleye tabi tutulduğunun ortaya konması gereklidir.¹⁵⁶ Daha az lehte muamele değerlendirmesi, iç düzenlemenin ilgili pazardaki rekabet koşullarını ithal ürünler aleyhine değiştirip değiştirmediği analizi etrafında yapılacaktır.¹⁵⁷ Başka bir anlatımla; iç düzenlemenin ilgili pazarda yerli ürünlere ithal ürünlere nazaran bir rekabet avantajı sağlaması gereklidir.

Ancak ele alınan iç düzenlemenin yerli ve ithal ürünler için farklı yükümlükler öngörmesi her zaman için m.III:4 kapsamında ihlalin olduğu anlamına gelmemektedir. Aynı şekilde yerli ve ithal ürünler bakımından eşit yükümlükler getiren bir düzenlemenin, uygulama ile ilgili şartlar değerlendirildiğinde ithal ürünler bakımından daha az lehte bir muamele getirmesi de söz konusu olabilir. Bu itibarla daha az lehte muamele incelemesi; iç düzenlemenin yerli ve yabancı ürünler arasından eşit ya da

¹⁵⁵ Appellate report, EC–Asbestos, para. 141 ve 147.

¹⁵⁶ Appellate Report, EC–Asbestos, para. 100.

¹⁵⁷ GATT Panel Report, United States Section 337 of the Tariff Act of 1930, L/6439, adopted 7 November 1989, BISD 36S/345, para. 5.11; Appellate Body Report, Korea–Various Measures on Beef, para. 137; Appellate Body Report, Dominican Republic–Measures Affecting the Importation and Internal Sale of Cigarettes, WT/DS302/AB/R, adopted 19 May 2005, DSR 2005:XV, 7367, para. 91-93 (Appellate Body Report, Dominican Republic–Import and Sale of Cigarettes).

farklı yükümlükler öngörüp öngörmediği araştırması değildir. İnceleme esas itibarıyla iç düzenlemenin ilgili pazardaki rekabet ilişkisine etkisinin araştırılmasıdır.¹⁵⁸

Bu kapsamda örneğin asgari fiyat düzenlemelerinin konu olduğu *Canada-Provincial Liquor Boards* GATT Paneli Raporu'nda; asgari fiyat düzenlemelerin yerli ve ithal ürünler bakımından eşit olarak uygulanmasının bu ürünler bakımından her zaman için eşit rekabet koşulları yaratmayacağı vurgusunda bulunulmuştur. Panel konusu olan olayda yerli ve ithal biraların her ikisine de eşit şekilde uygulanmak üzere asgari bir fiyat belirlemiş, ancak bu fiyat yerli üreticilerin fiyatlarına göre ayarlanmıştır. Panel böylesi bir düzenlemenin yerli üreticiler bakımından rekabet koşullarını değiştiremediğini ancak ithal ürünler bakımından rekabetin olumsuz etkilendiğini belirtmiştir. Zira ithal biraların yerli ürünlere göre belirlenmiş fiyattan daha aşağı bir fiyat ile piyasada satılma olanağı ortadan kaldırılmıştır.¹⁵⁹

DTÖ döneminde kurulan *Dominic Republic- Cigarettes* Panelinde de benzer bir sonuca ulaşılmıştır. Anılan panele konu olan olayda yerli ve ithal sigara paketlerine damga vergisi pulu yapıştırılması zorunluluğu getirilmiştir. Ancak görünüşte eşit mükellefiyet getiren bu düzenleme ithal ürünler açısından rekabeti olumsuz yönde etkileyecek tarzda uygulanmıştır. Zira uygulamada yerli üreticilere sigara paketlerine pulu üretim esnasında tek bir işlemde yapıştırma imkanı tanınırken, ithal üreticilere bu imkan tanınmamıştır. Daha da ötesi, düzenleme ithal sigara paketlerine yapıştırılan pulların ancak Dominik Cumhuriyeti topraklarında yapılmasını ve her bir sigara paketine ayrı ayrı pul yapıştırılmasını zorunlu kılmıştır. Bu işlem ise tüm sigara koli ve kartonların teker teker açılmasını gerekli kılmıştır. Netice itibarıyla Panel tüm bu işlemlerin maliyetinin yerli ürünlere kıyasla çok büyük oranda

---

¹⁵⁸ Appellate Body Report, Korea-Variou Measures on Beef, para. 135-136.

¹⁵⁹ GATT Panel Report, Canada-Import, Distribution and Sale of Alcoholic Drinks by Canadian Provincial Marketing Agencies, L/6304, adopted 22 March 1988, BISD 35S/37, para. 5.27-32.

olmasını da göz önüne alarak düzenlemenin ithal ürünler açısından daha az lehte bir muamele getirdiğine karar vermiştir.¹⁶⁰

Aynı panelde sigara ve alkollü içecekler üzerine konan özel tüketim vergisinin ödenmesini garanti altına almak amacıyla ithal ve yerli üreticilerin vermek zorunda oldukları teminat senedine (5 milyon Dominik Pesosu) ilişkin düzenlemenin ise ithal sigaralar aleyhine daha az lehte muamele getirmediği sonucuna varılmıştır. Bu hususla ilgili olarak şikayetçi Honduras tarafından düzenlemenin ithalatçılar aleyhine rekabet koşullarının olumsuz etkilediği göstermek için iki iddia ortaya atılmıştır. Honduras ilk olarak ithalatçıların Dominik pazarındaki payının düşük olması nedeniyle ithal sigaralar bakımından parça başına düşen maliyetin yüksek olduğu belirtmiştir. İkinci olarak ise ithalatçıların ÖTV ödemelerini yerli üreticilere göre 20 gün önce yapmak zorunda olduklarını öne sürmüştür. Ancak Panel ilk iddia için yerli ve ithal ürünlerin Pazar paylarının farklı olması nedeniyle parça başına düşen maliyet farklılığının rekabet koşullarını etkilemediğini, ikinci iddianın ise teminat konusu ile bağlantılı olmakla beraber, teminat senedi uygulaması ile ilgili olmadığını ve dolayısıyla dava konusu dışında oluşunu belirtmiştir. Panelin teminat senedine ilişkin daha az lehte muamele incelemesi Temyiz Organı tarafından da onanmıştır.¹⁶¹

IV. SONUÇ

Türk dış ticaretinin büyük bir bölümü AT ile olan gümrük birliği ve 12 ülke ile imzalanan Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) etrafında yürütülmekle beraber, ABD, Çin ve Japonya gibi dünya ve Türkiye ticaret hacminde önemli yere sahip ülkeler ile Türkiye arasındaki ilişki DTÖ Anlaşmaları tarafından belirlenmektedir.¹⁶² Ayrıca, DTÖ üyesi

¹⁶⁰ Panel Report Dominican Republic- Import and Sale of Cigarettes, para. 7.172-198.

¹⁶¹ Appellate Body Report, Dominican Republic –Import and Sale of Cigarettes, para. 99.

¹⁶² 2008 dış ticaret verilerine göre Türkiye dış ticaretinin % 48'lik bölümü AT ile imzalanan Gümrük Birliği Kararı ve EFTA, İsrail, Makedonya, Hırvatistan, Bosna ve Hersek, Fas, Filistin, Tunus, Suriye, Mısır, Gürcistan ve Arnavutluk ile yapılan Serbest Ticaret Anlaşmaları kapsamında yürütülmektedir. Türkiye'nin tek taraflı olarak tanıdığı GTS ve otonom ticaret tavizleri bir kenara bırakılırsa geri kalan ticaret DTÖ kurallarına göre yürütülmektedir. Bkz. <http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?>

ülkeler ile gümrük birliği veya STA şeklinde BTA imzalamak, gerek BTA imzalanan ülkeler gerek diğer DTÖ üyesi ülkeler bakımından DTÖ Anlaşmalarından kaynaklanan hak ve yükümlükleri ortadan kaldırmamaktadır.

Nitekim, Temyiz Organı *Turkey-Textiles* Raporu'nda Türkiye ile AT arasında kurulan gümrük birliğinin üçüncü ülkelere karşı daha kısıtlayıcı uygulamada bulunma hakkı tanımadığını belirtmiştir. Anılan karara konu olan olayda; Türkiye AT ile kurduğu gümrük birliğinin yürürlüğe girmesi sonrasında, bazı tekstil ürünlerinde aralarında Hindistan'ın da bulunduğu birtakım ülkelere karşı AT uygulamasına paralel olarak kota uygulamaya başlamıştır. Ancak bu uygulama Hindistan tarafından Panel'e götürülmüştür. Panel, uygulamanın GATT m.XI ve XIII ile Tekstil Anlaşması'na aykırı olduğunu, aykırı bu uygulamanın ise GATT m.XXIV nedeniyle DTÖ kuralları ile uyumlu hale gelmeyeceğini belirtmiştir.¹⁶³ Panelin varmış olduğu bu sonuç gerekçe kısmı değiştirilerek Temyiz Organı'nca da onaylanmıştır.¹⁶⁴

Bu kapsamda, aralarında BTA imzalanan ülkeler de dahil olmak üzere, DTÖ üyesi tüm ülkeler DTÖ Anlaşmalarından kaynaklanan anlaşmazlıklar için Türkiye'yi AHMM'ne göre Panel'e götürebileceği gibi, Türkiye de bu ülkeleri Panele götürebilir.¹⁶⁵

DTÖ döneminde yayımlanan toplan 240 Panel ve Temyiz Organı Raporu incelendiğinde ise, bunların dörtte birinden fazlasının GATT

---

action=detay&yayinID=341&icerikID =363&dil=TR, son erişim tarihi 31 Temmuz 2009.

¹⁶³ Panel Report, Turkey–Restrictions on Imports of Textile and Clothing Products, WT/DS34/R, adopted 19 November 1999, as modified by Appellate Body Report, WT/DS34/AB/R, DSR 1999:VI, 2363.

¹⁶⁴ Appellate Body Report, Turkey–Restrictions on Imports of Textile and Clothing Products, WT/DS34/AB/R, adopted 19 November 1999, DSR 1999:VI, 2345, para. 64.

¹⁶⁵ Türkiye bugüne kadar AHM kapsamında ortaya çıkan 10 adet anlaşmazlığa taraf olmuştur. Bunlardan ikisinde şikayetçi konumunda iken sekizinde şikayet edilen taraf olmuştur. Ancak 10 anlaşmazlıktan 7'si danışma aşamasında kalmış 3'ü hakkında ise Panel kurulmuştur. Daha geniş bilgi için bkz www. wto.org; www.worldtradelaw.net, son erişim tarihi 31 Temmuz 2009.

başta olmak üzere DTÖ Anlaşmalarında yer verilen En Çok Kayrılan Ülke ve/veya Ulusal Muamele kurallarını ele alındığı görülmektedir.¹⁶⁶

Salt bu istatistiki veri bile, ayrımcılık yapmama ilkesinin DTÖ Anlaşmaları açısından ne denli önemli olduğunu göstermek bakımından yeterlidir. DTÖ Anlaşmalarının yanısıra BTA'larında da sıklıkla En Çok Kayrılan Ülke ve Ulusal Muamele kurallarının birisine ya da her ikisine birden yer verilmektedir. Bu kapsamda örneğin, ülkemizin imzalamış olduğu STA'larının tamamında, Ulusal Muamele kuralına yer verildiği görülmektedir.¹⁶⁷ Ayrımcılık Yapmama İlkesi ile ilgili olarak BTA'larda yer verilen hükümlerin ise DTÖ'de yer verilen kurallardan esinlenerek hazırlandığı kolaylıkla anlaşılmaktadır.¹⁶⁸

Esasen DTÖ gibi çok taraflı ve BTA'lar gibi iki taraflı ticari antlaşmalarda Ayrımcılık Yapmama İlkesi'ne yer verilmesi bu tür antlaşmaların tabiatı gereğidir. Zira, bu antlaşmaların en temel hedefi antlaşma tarafı ülkeler arasında ticarete konu olan ürün ve hizmetler bakımından eşit rekabet koşullarının yaratılmasıdır. Bunun en temel yolu ise antlaşma tarafı ülkeler kaynaklı ürün ve hizmetler bakımından ayrımcılık doğuracak her türlü uygulamanın yasaklanmasıdır. Ayrımcılık Yapmama İlkesi bu amacı gerçekleştirmek bakımından en etkili yol olarak görülmektedir.

Ne var ki; En Çok Kayrılan Ülke ve Ulusal Muamele kurallarından oluşan bu ilkenin tanımı basit gibi gözükmekle beraber, uygulamanın bu ölçüde basit olmadığı DTÖ bünyesinde kurulan panellere ilişkin raporlar incelendiğinde açıkça görülmektedir. Diğer yandan, söz konusu kurallardan sapmaya olanak sağlayan GATT m. XXIV gibi istisna kurallarının anlaşılması, sınırlarının ve uygulama şartlarının tespiti edilmesi; öncelikle esas kuralın doğru anlaşılmasına bağlıdır.

¹⁶⁶ <http://www.worldtradelaw.net/dsc/dscpage.htm>, son erişim tarihi 31 Temmuz 2009.

¹⁶⁷ <http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detay&yayinID=341&icerikID=363&dil=TR>, son erişim tarihi 31 Temmuz 2009.

¹⁶⁸ <http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detay&yayinID=341&icerikID=363&dil=TR>, son erişim tarihi 31 Temmuz 2009.

Bu çerçevede, Ayrımcılık Yapmama İlkesinin DTÖ hukukundaki uygulaması gerek dış ticarete ilişkin mevzuatın hazırlanması ve gerekse Türkiye'nin taraf olacağı muhtemel bir panelde haklarımızın savunulması açısından önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Bahala R., *Modern GATT Law, A Treatise on the General Agreement on Tariffs and Trade*; Sweet and Maxwell, London 2005.
- Bossche P.V., *The Law and Policy of the World Trade Organization*, Cambridge University Press, 2005.
- Cottier T, Oesch M; *International Trade Regulation Law and Policy in the WTO The European Union and Switzerland*; Cameron May ltd. London; 2005.
- Davey W.J., Pauwelyn J., *MFN-Unconditionally: A Legal Analysis of the Concept in view of its Evolution in the GATT/WTO Jurisprudence with Particular Reference to the Issue of "like Product", Regulatory Barriers and the Principle of Non-Discrimination in the World Trade Law*; Editors Thomas Cottier and Petros C. Mavroidis, The University of Michigan Pres, 2002.
- Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM), *Bölgeselleşme ve Çok Yanlı Ticaret Sistemi Çelişkisi, Dünyada ve Türkiye’de Ekonomik Gelişmeler Dergisi*, Sayı 7, 2001.
- Differential and More Favorable Treatment Reciprocity And Fuller Participation of Developing Countries*, Decision of 28 November 1979 (L/4903).
- GATT, *Analytical Index: Guide to GATT Law and Practice*, Updated 6th Edition, 1995.
- Jackson J.H., *World Trade and the Law of the GATT*, published by The Bobbs-Merrill Company, 1969.
- Jackson J. H., *The World Trading System Law and Policy of International Economic Relations*, Second Edition, Massachusetts Institute of Technology (MIT) Press, 1997.

Matsushita M., Schoenbaum T.J, Mavroidis P. C.; The World Trade Organization Law, Practice and Policy, Oxford University Press, 2003.

Pazarcı H., Uluslararası Hukuk, Gözden Geçirilmiş 6. Bası, Turhan Kitapevi, Ankara, 2008.

Rosler F., Chapter 6 Diverging Domestic Policies and Multilateral Trade Integration, The legal Structure, Functions & Limits of the World Trade Order, A Collection of Essays, Cameron May, 2000.

Sutherland P, Bhagwati J., Botchwey K., FitzGerald N, Hamada K., Jackson J.H.; Lafrer C., Montbrial T, The Future of the WTO: Addressing Institutional Challenges in the New Millennium, Report by the Consultative Board to the Director-General Supachai Panitchpakdi, World Trade Organization, 2004.

Telli S, Devletler Hukuku Açısından Uluslararası Ticaret ve Kurumsallaşması, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayını, Sevinç Matbaası, 1991.

Trebilcock M. J. and Howse R., The Regulation of international Trade 2. Ed. Routledge, 2001.

Yılmaz M., Dünya Ticaret Örgütü Kuralları Açısından Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbir Soruşturması, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yayını, 2005.

World Trade Organization, Understanding the WTO, Fourth Edition, 2008.

www.dtm.gov.tr.

www.wto.org.

www.worldtradelaw.org.

GATT Dönemi Panel ve Çalışma Grubu Raporları

Kısa Başlık	Raporun Tam Başlığı ve Atfı
<i>Belgium – Family Allowances (allocations familiales)</i>	GATT Panel Report, <i>Belgian Family Allowances</i> , G/32, adopted 7 November 1952, BISD 1S/59
<i>Canada – Provincial Liquor Boards (EEC)</i>	GATT Panel Report, <i>Canada – Import, Distribution and Sale of Alcoholic Drinks by Canadian Provincial Marketing Agencies</i> , L/6304, adopted 22 March 1988, BISD 35S/37
<i>Cuba – Consular Taxes</i>	Ruling by the Chairman, <i>The Phrase "Charges of any Kind" in Article I:1 in Relation to Consular Taxes</i> , 24 August 1948, BISD II/12
<i>EEC – Animal Feed Proteins</i>	GATT Panel Report, <i>EEC – Measures on Animal Feed Proteins</i> , L/4599, adopted 14 March 1978, BISD 25S/49
<i>EEC – Imports of Beef</i>	GATT Panel Report, <i>European Economic Community – Imports of Beef from Canada</i> , L/5099, adopted 10 March 1981, BISD 28S/92

Kısa Başlık	Raporun Tam Başlığı ve Atfı
<i>EEC – Oilseeds I</i>	GATT Panel Report, <i>European Economic Community – Payments and Subsidies Paid to Processors and Producers of Oilseeds and Related Animal-Feed Proteins</i> , L/6627, adopted 25 January 1990, BISD 37S/86
<i>India – Tax Rebates</i>	Ruling by the Chairman, <i>Application of Article I:1 to Rebates on Internal Taxes</i> , 24 August 1948, BISD II/12
<i>Italy – Agricultural Machinery</i>	GATT Panel Report, <i>Italian Discrimination Against Imported Agricultural Machinery</i> , L/833, adopted 23 October 1958, BISD 7S/60
<i>Japan – Alcoholic Beverages I</i>	GATT Panel Report, <i>Japan – Customs Duties, Taxes and Labelling Practices on Imported Wines and Alcoholic Beverages</i> , L/6216, adopted 10 November 1987, BISD 34S/83

Kısa Başlık	Raporun Tam Başlığı ve Atfı
<i>Spain – Unroasted Coffee</i>	GATT Panel Report, <i>Spain – Tariff Treatment of Unroasted Coffee</i> , L/5135, adopted 11 June 1981, BISD 28S/102
<i>US – Customs User Fee</i>	GATT Panel Report, <i>United States – Customs User Fee</i> , L/6264, adopted 2 February 1988, BISD 35S/245
<i>US – Malt Beverages</i>	GATT Panel Report, <i>United States – Measures Affecting Alcoholic and Malt Beverages</i> , DS23/R, adopted 19 June 1992, BISD 39S/206
<i>US – Non-Rubber Footwear</i>	GATT Panel Report, <i>United States – Countervailing Duties on Non-Rubber Footwear from Brazil</i> , SCM/94, adopted 13 June 1995, BISD 42S/208
<i>US – Section 337 Tariff Act</i>	GATT Panel Report, <i>United States Section 337 of the Tariff Act of 1930</i> , L/6439, adopted 7 November 1989, BISD 36S/345

Kısa Başlık	Raporun Tam Başlığı ve Atfı
<i>US – Taxes on Automobiles</i>	GATT Panel Report, <i>United States – Taxes on Automobiles</i> , DS31/R, 11 October 1994, unadopted
	Working Party 1 on International Chamber of Commerce Resolutions Draft Report on the Draft Convention to Facilitate the Importation of Commercial Samples and Advertising Material, 3 November 1952, W.7/59
	Report of the Working Party on Border Tax Adjustments, adopted on 2 December 1970, BISD 18S/97

DTÖ Dönemi Panel ve Temyiz Organı Raporları

Kısa Başlık	Raporun Tam Başlığı ve Atfı
<i>Argentina – Hides and Leather</i>	Panel Report, <i>Argentina – Measures Affecting the Export of Bovine Hides and Import of Finished Leather</i> , WT/DS155/R and Corr.1, adopted 16 February 2001, DSR 2001:V, 1779

Kısa Başlık	Raporun Tam Başlığı ve Atfı
<i>Brazil – Retreaded Tyres</i>	Panel Report, <i>Brazil – Measures Affecting Imports of Retreaded Tyres</i> , WT/DS332/R, adopted 17 December 2007, as modified by Appellate Body Report, WT/DS332/AB/R
<i>Canada – Autos</i>	Appellate Body Report, <i>Canada – Certain Measures Affecting the Automotive Industry</i> , WT/DS139/AB/R, WT/DS142/AB/R, adopted 19 June 2000, DSR 2000:VI, 2985
<i>Canada – Autos</i>	Panel Report, <i>Canada – Certain Measures Affecting the Automotive Industry</i> , WT/DS139/R, WT/DS142/R, adopted 19 June 2000, as modified by Appellate Body Report, WT/DS139/AB/R, WT/DS142/AB/R, DSR 2000:VII, 3043
<i>Canada – Periodicals</i>	Appellate Body Report, <i>Canada – Certain Measures Concerning Periodicals</i> , WT/DS31/AB/R, adopted 30 July 1997, DSR 1997:I, 449
<i>Canada – Periodicals</i>	Panel Report, <i>Canada – Certain Measures Concerning Periodicals</i> , WT/DS31/R and Corr.1, adopted 30 July 1997, as modified by Appellate Body Report, WT/DS31/AB/R, DSR 1997:I, 481
<i>Chile – Alcoholic Beverages</i>	Appellate Body Report, <i>Chile – Taxes on Alcoholic Beverages</i> , WT/DS87/AB/R, WT/DS110/AB/R, adopted 12 January 2000, DSR 2000:I, 281
<i>Dominican Republic – Import and Sale of Cigarettes</i>	Appellate Body Report, <i>Dominican Republic – Measures Affecting the Importation and Internal Sale of Cigarettes</i> , WT/DS302/AB/R, adopted 19 May 2005, DSR 2005:XV, 7367

Kısa Başlık	Raporun Tam Başlığı ve Atfı
<i>Dominican Republic – Import and Sale of Cigarettes</i>	Panel Report, <i>Dominican Republic – Measures Affecting the Importation and Internal Sale of Cigarettes</i> , WT/DS302/R, adopted 19 May 2005, as modified by Appellate Body Report, WT/DS302/AB/R, DSR 2005:XV, 7425
<i>EC – Asbestos</i>	Appellate Body Report, <i>European Communities – Measures Affecting Asbestos and Asbestos-Containing Products</i> , WT/DS135/AB/R, adopted 5 April 2001, DSR 2001:VII, 3243
<i>EC – Asbestos</i>	Panel Report, <i>European Communities – Measures Affecting Asbestos and Asbestos-Containing Products</i> , WT/DS135/R and Add.1, adopted 5 April 2001, as modified by Appellate Body Report, WT/DS135/AB/R, DSR 2001:VIII, 3305
<i>EC – Bananas III</i>	Appellate Body Report, <i>European Communities – Regime for the Importation, Sale and Distribution of Bananas</i> , WT/DS27/AB/R, adopted 25 September 1997, DSR 1997:II, 591
<i>EC – Bananas III (Guatemala and Honduras)</i>	Panel Report, <i>European Communities – Regime for the Importation, Sale and Distribution of Bananas, Complaint by Guatemala and Honduras</i> , WT/DS27/R/GTM, WT/DS27/R/HND, adopted 25 September 1997, as modified by Appellate Body Report, WT/DS27/AB/R, DSR 1997:II, 695
<i>EC – Poultry</i>	Appellate Body Report, <i>European Communities – Measures Affecting the Importation of Certain Poultry Products</i> , WT/DS69/AB/R, adopted 23 July 1998, DSR 1998:V, 2031

Kısa Başlık	Raporun Tam Başlığı ve Atfı
<i>India – Autos</i>	Panel Report, <i>India – Measures Affecting the Automotive Sector</i> , WT/DS146/R, WT/DS175/R and Corr.1, adopted 5 April 2002, DSR 2002:V, 1827
<i>Indonesia – Autos</i>	Panel Report, <i>Indonesia – Certain Measures Affecting the Automobile Industry</i> , WT/DS54/R, WT/DS55/R, WT/DS59/R, WT/DS64/R and Corr.1, 2, 3 and 4, adopted 23 July 1998, DSR 1998:VI, 2201
<i>Japan – Alcoholic Beverages II</i>	Appellate Body Report, <i>Japan – Taxes on Alcoholic Beverages</i> , WT/DS8/AB/R, WT/DS10/AB/R, WT/DS11/AB/R, adopted 1 November 1996, DSR 1996:I, 97
<i>Korea – Alcoholic Beverages</i>	Appellate Body Report, <i>Korea – Taxes on Alcoholic Beverages</i> , WT/DS75/AB/R, WT/DS84/AB/R, adopted 17 February 1999, DSR 1999:I, 3
<i>Korea – Various Measures on Beef</i>	Appellate Body Report, <i>Korea – Measures Affecting Imports of Fresh, Chilled and Frozen Beef</i> , WT/DS161/AB/R, WT/DS169/AB/R, adopted 10 January 2001, DSR 2001:I, 5
<i>Mexico – Taxes on Soft Drinks</i>	Panel Report, <i>Mexico – Tax Measures on Soft Drinks and Other Beverages</i> , WT/DS308/R, adopted 24 March 2006, as modified by Appellate Body Report, WT/DS308/AB/R
<i>Turkey – Rice</i>	Panel Report, <i>Turkey – Measures Affecting the Importation of Rice</i> , WT/DS334/R, adopted 22 October 2007

Kısa Başlık	Raporun Tam Başlığı ve Atfı
<i>Turkey – Textiles</i>	Appellate Body Report, <i>Turkey – Restrictions on Imports of Textile and Clothing Products</i> , WT/DS34/AB/R, adopted 19 November 1999, DSR 1999:VI, 2345
<i>Turkey – Textiles</i>	Panel Report, <i>Turkey – Restrictions on Imports of Textile and Clothing Products</i> , WT/DS34/R, adopted 19 November 1999, as modified by Appellate Body Report, WT/DS34/AB/R, DSR 1999:VI, 2363
<i>US – Stainless Steel (Mexico)</i>	Appellate Body Report, <i>United States – Final Anti-Dumping Measures on Stainless Steel from Mexico</i> , WT/DS344/AB/R, adopted on 30 April 2008